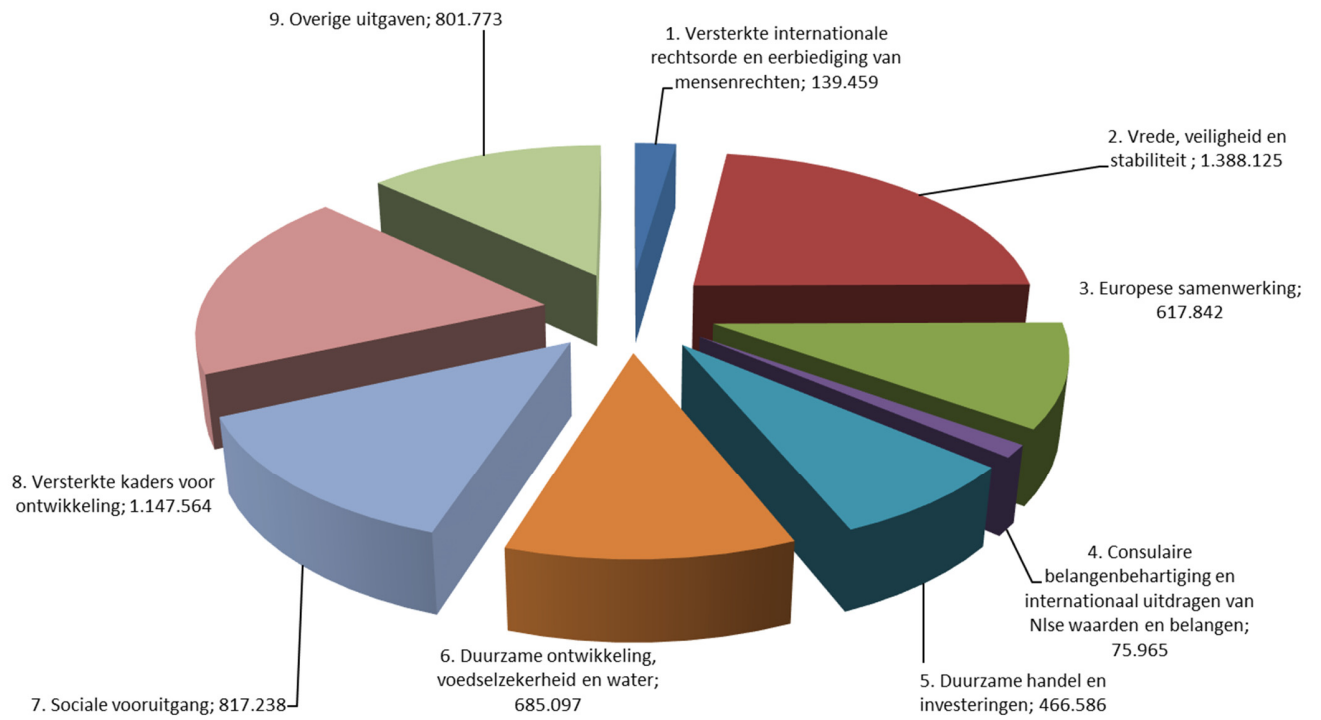

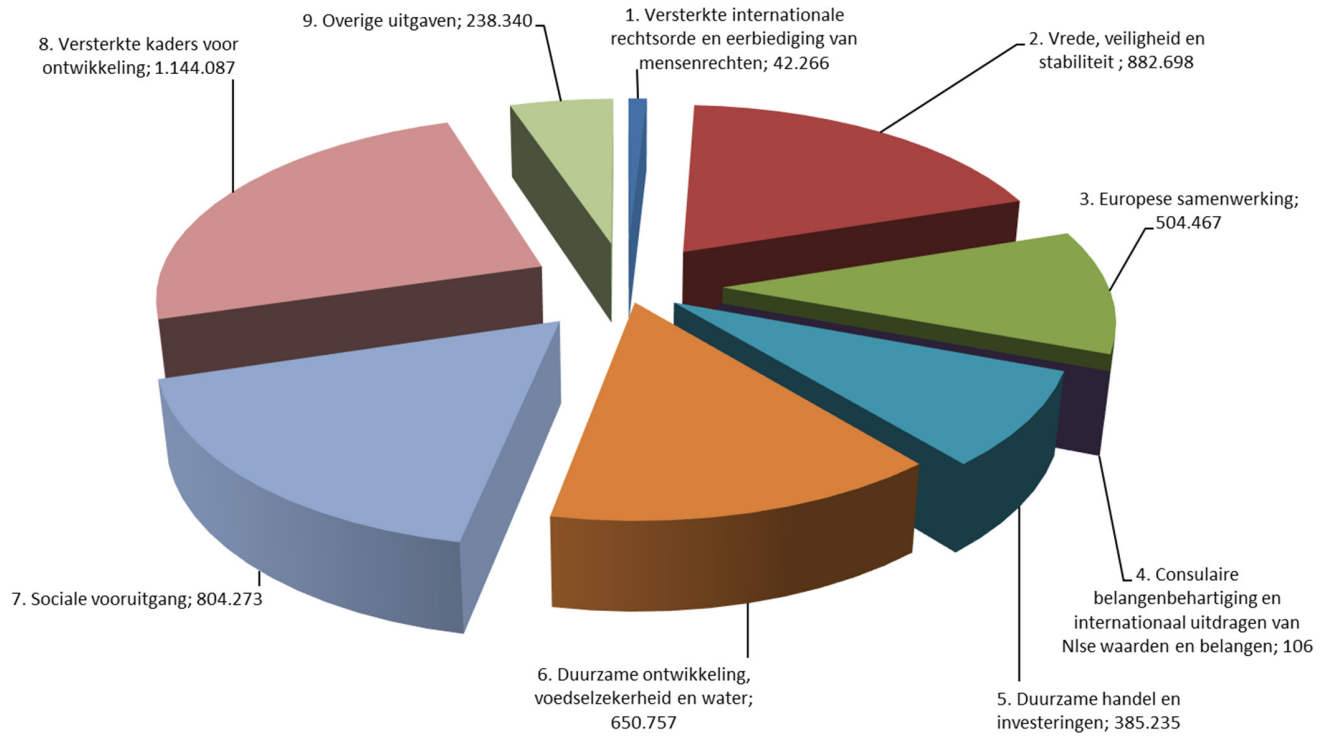
**Homogene Groep Internationale Samenwerking
Jaarverslag 2016**

©Ministerie van Buitenlandse Zaken

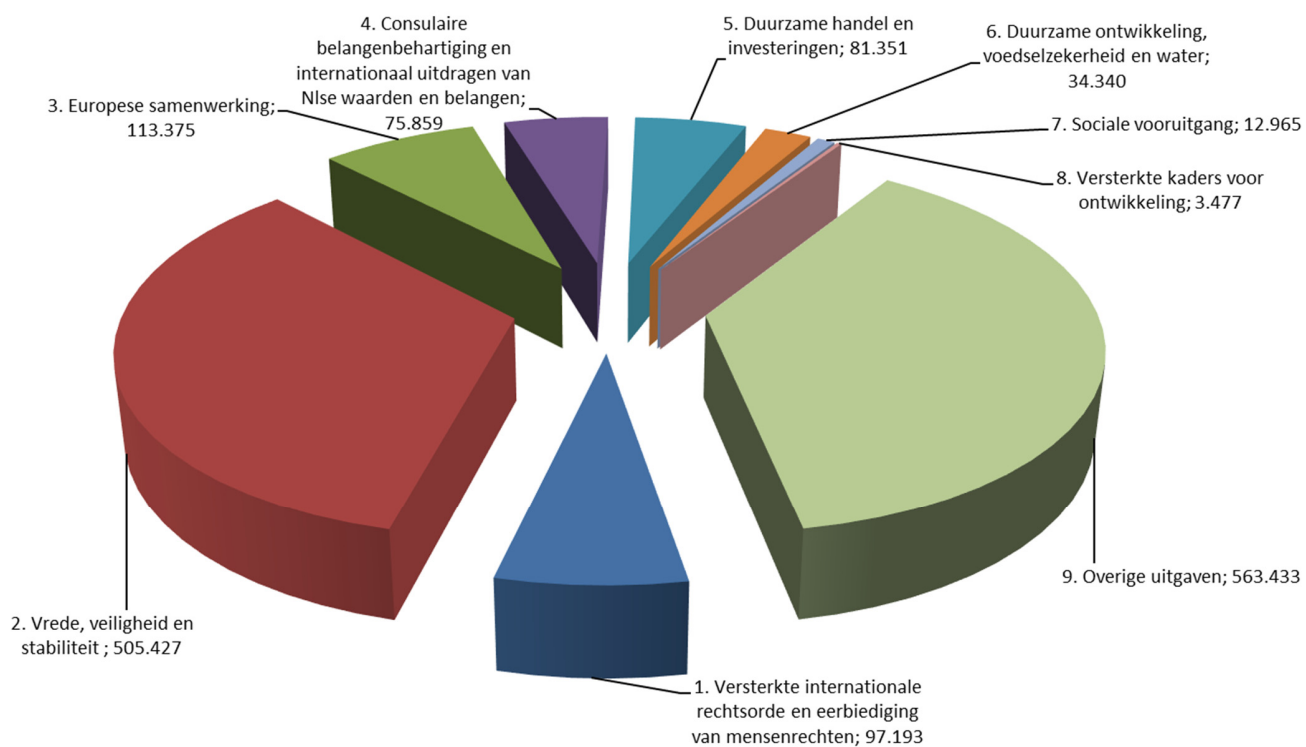
1. HGIS-uitgaven 2016 naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)

2. ODA-uitgaven 2016 naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)

3. Non-ODA uitgaven 2016 naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)

Inhoudsopgave

HGIS-jaarverslag 2016

1. Leeswijzer	6
2. Beleidsverslag	7
3. HGIS Toelichting per beleidsthema	9
Bijlage 1a. De HGIS-uitgaven 2016 per begroting en artikel (bedragen x EUR 1000)	28
Bijlage 1b. HGIS-ontvangsten 2016 per begroting en artikel (bedragen x EUR 1000)	34
Bijlage 2. De ODA-uitgaven naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)	35
Bijlage 3. ODA-prestatie 2016 (bedragen x EUR 1000)	37
Bijlage 4. ODA-uitgaven 2016 in hulprelatie- overgangsrelatie- en exitlanden	38
Bijlage 5. Non-ODA uitgaven 2016 per beleidsthema (bedragen x EUR 1000)	44
Bijlage 6: Internationale klimaatfinanciering voor ontwikkelingslanden 2016	46
Bijlage 7: Internationale inspanningen op asiel en migratie 2016	49
Bijlage 8: Overzicht indicatoren en streefwaarden 2016 BHOS	51

1. Leeswijzer

De Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) is een budgettaire constructie binnen de Rijksbegroting. Internationale samenwerking is de combinatie van alle activiteiten van de Rijksoverheid die betrekking hebben op het buitenland. Het betreft samenwerking met de EU-lidstaten, multilaterale instellingen, overige ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden. De uitgaven aan deze activiteiten staat op de begrotingen van een aantal departementen. De HGIS bundelt de uitgaven van de verschillende departementen op het gebied van internationale samenwerking en illustreert zo de onderlinge samenhang. De HGIS is een belangrijk instrument bij de realisatie van een geïntegreerd en coherent buitenlands beleid.

Buitenlandse betrekkingen zijn een zaak van het Koninkrijk der Nederlanden: Nederland in Europa, Aruba, Curaçao en Sint Maarten, alsmede de Nederlandse openbare lichamen in het Caribisch gebied (Bonaire, Sint Eustatius en Saba). Waar deze begroting spreekt over 'Nederland' of 'Nederlands' wordt daarmee bedoeld: '(van) het Koninkrijk der Nederlanden', tenzij het gaat om zaken die specifiek het land Nederland betreffen, zoals het EU-lidmaatschap en ontwikkelingssamenwerking.

De budgetten in de HGIS-nota 2016 zijn gebaseerd op de Miljoenennota 2016 zoals die door het kabinet op Prinsjesdag 2015 is gepresenteerd. Op basis van de begrotingssystematiek spiegelt het HGIS-jaarverslag 2016 in principe de HGIS-nota voor 2016.

Het HGIS-jaarverslag 2016 gaat beknopt in op de activiteiten en de resultaten die in 2016 met de HGIS-middelen zijn gerealiseerd. Per beleidsthema wordt vervolgens een financieel overzicht opgenomen waarin de mutaties die betrekking hebben op het beleidsthema zijn weergegeven. Voor de artikelen zijn verschillen in de realisatie (kolom mutaties) ten opzichte van de vastgestelde ontwerpbegroting vanaf 10% op artikelonderdeel niveau toegelicht, met een ondergrens van EUR 2 miljoen. De toelichtingen zijn afkomstig uit de jaarverslagen van de verschillende ministeries en beogen een toelichting op hoofdlijnen te geven. Meer gedetailleerde informatie is terug te vinden in de afzonderlijke jaarverslagen, met name van Buitenlandse Zaken, Defensie en van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

De tabellen van het HGIS-jaarverslag bevatten per jaar een overzicht van de totale uitgaven. Daarbij wordt ook aangegeven hoeveel hiervan kwalificeert als ODA (*Official Development Assistance*). Op deze wijze wordt inzichtelijk hoeveel de totale ODA uitgaven zijn en bij welke departementen deze uitgaven zijn ondergebracht. Het merendeel hiervan is opgenomen op de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Het verslag wordt afgesloten met een aantal bijlagen. Deze omvatten: de totalen per begrotingshoofdstuk, een uitsplitsing in ODA en non-ODA HGIS uitgaven, de ODA-prestatie over het jaar 2016, een overzicht van de ODA uitgaven in hulprelatie- overgangsrelatie- en exitlanden, een overzicht van de publieke klimaatuitgaven in 2016 voor ontwikkelingslanden en de internationale inspanningen op asiel en migratie in 2016. Ten slotte is een nieuwe bijlage opgenomen. Het betreft een overzicht van indicatoren en streefwaarden. Dit onderdeel was in de HGIS-nota 2016 nog niet opgenomen. In lijn met de toezegging aan de Kamer zijn in het BHOS jaarverslag deze indicatoren opgenomen. Omdat deze indicatoren ook zijn benoemd in de HGIS nota 2017 is ervoor gekozen het overzicht nu als bijlage op te nemen.

2. Beleidsverslag

Het jaar 2016 kenmerkte zich door voor velen onverwachte uitkomsten van democratische processen (uitkomst Brexit-referendum, verkiezing van Trump), die een uiting lijken te zijn van een onbehagen over het internationale bestel. Economische verschuivingen, voortdurende technologische ontwikkeling, verdergaande digitalisering en globalisering hebben bovendien aangetoond dat verandering een constante én beeldbepalende factor is in het internationale stelsel.

Het jaar 2016 stond in het teken van het voorzitterschap van de Raad van Ministers van de Europese Unie, dat Nederland van 1 januari tot 1 juli 2016 bekleedde. Nederland heeft als voorzitter een "Unie die zich richt op hoofdzaken", "innovatieve groei en banen" en "verbinding" als centrale [uitgangspunten](#) genomen. Daarnaast stelde het Kabinet [vier beleidsprioriteiten](#) vast; op al deze terreinen heeft het Nederlandse voorzitterschap in EU-verband resultaten weten te [bereiken](#). Binnen de **EU** heeft Nederland een versterking van het Gemeenschappelijke Veiligheids- en Defensiebeleid ([GVDB](#)) bepleit, zodat de Unie beter in kan spelen op veiligheidsdreigingen en meer eigen verantwoordelijkheid kan nemen. In het kader van de **NAVO** heeft Nederland tijdens de [Topbijeenkoms](#)t in Warschau ingestemd met de aanwezigheid van NAVO-eenheden in de Baltische Staten en Polen ("*Enhanced Forward Presence*").

Terrorismebestrijding bleef ook in 2016 een belangrijke prioriteit. Daarbij was in toenemende mate sprake van zorg om terugkeerders die een dreiging voor de Europese Unie en Nederland kunnen vormen. In 2016 droeg Nederland wederom militair bij aan de [anti-ISIS Coalitie](#) en besloot het kabinet de bijdrage te verlengen tot en met 31 december 2017. Nederland [steunde](#) daarmee de Iraakse strijdkrachten, inclusief de Koerdische Peshmerga met trainingen en in het eerste halfjaar met de inzet van F16-gevechtsvliegtuigen.

In de nasleep van het **neerhalen van vlucht MH17** lag in 2016 het zwaartepunt op het spoor van identificatie en [vervolg](#)ing van de mogelijke daders. Dit kwam onder meer tot uiting in de [gezamenlijke verklaring van de JIT-landen](#) en onderstreping van [EU-solidariteit](#) door de Europese Raad. Het *Joint Investigation Team* (JIT) presenteerde op 28 september haar [eerste bevindingen](#) van het nog lopende onafhankelijke strafrechtelijke onderzoek.

De verkiezing voor een niet-permanente zetel in de **VN-Veiligheidsraad** voor de termijn 2017-2018 onder het motto "*Partner for Peace, Justice and Development*" resulteerde in een historische splitsing van het mandaat tussen het Koninkrijk (zetel in 2018) en Italië (zetel in 2017), met instemming van de *Western-European and Others Group* (WEOG) binnen de VN.

Het voortdurende conflict in **Syrië** is één van de belangrijkste oorzaken van grensoverschrijdend terrorisme en aanhoudende migratie richting Europa. In 2016 heeft Nederland zich in diverse internationale fora, zoals de [International Syria Support Group](#) en de EU, hard gemaakt om een politieke oplossing en een staakt-het-vuren dichterbij te brengen en de humanitaire situatie in Syrië te verbeteren. In 2016 heeft **migratie** de buitenlandpolitieke en Europese agenda in sterke mate bepaald, begin 2016 waren er ruim 65 miljoen mensen op de vlucht. De [EU-Turkije Verklaring](#) van 18 maart 2016 heeft de instroom van vluchtelingen en irreguliere migranten via de oostelijke Middellandse Zeeroute drastisch doen dalen. Het kabinet stelde in mei 2016 een extra bedrag van [EUR 260 miljoen](#) ter beschikking voor **opvang in de regio**.

Lage- en middeninkomenslanden zijn relatief kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering en de bevolking heeft vaak minder mogelijkheden om te anticiperen op nieuwe omstandigheden zoals extreem weer. [Nederland](#) spande zich daarom in 2016 zowel in voor **mitigatie** (het tegengaan van **klimaatverandering**) als voor **adaptatie** (het vergroten van de weerbaarheid van de meest kwetsbare groepen).

Met de **gecombineerde agenda voor hulp, handel en investeringen** is veel bereikt; centraal in dit beleid staat de inclusieve economische ontwikkeling voor de armste groepen. . Dat moet ook, want het is cruciaal voor het bereiken van de Sustainable Development Goals (SDG's). De agenda voor hulp, handel en investeringen heeft drie doelstellingen: (1) het uitbannen van extreme armoede, (2) het bevorderen van duurzame en inclusieve groei, en (3) het vergroten van het succes van het Nederlands bedrijfsleven in het buitenland.

Het overkoepelende thema van de SDG's is **Leave No One Behind**. Ook in 2016 werkte Nederland aan armoede- en ongelijkheidsvermindering via de vier speerpunten voedselzekerheid, water, veiligheid en rechtsorde en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en de drie thema's klimaat, private sectorontwikkeling en vrouwenrechten.

Het belang en gebruik van officiële ontwikkelingsfinanciering (ODA) is internationaal aan het verschuiven. In tientallen ontwikkelingslanden is de armoede de afgelopen decennia teruggedrongen; door toenemende eigen belastinginkomsten kunnen overheden zelf meer investeren in onderwijs en gezondheidszorg. Voor de 40 armste landen in de wereld is dit echter niet het geval en is ODA nog steeds een belangrijke, vaak [de belangrijkste externe financieringsbron](#). Veel extreem arme mensen wonen in middeninkomenslanden zoals India en China, en ook in fragiele staten, post-conflictlanden en in landen met een zeer beperkte economische ontwikkeling. Nederland steunt het internationale streven om ODA-gelden meer op deze laatste groep landen te richten. In 2016 besteedde Nederland 0,27% van het BNI aan de minst ontwikkelde landen.

Machtsongelijkheid is wereldwijd nog altijd groot. Vrouwen en meisjes hebben minder kansen op ontwikkeling. Het kabinet heeft in 2016 geïnvesteerd in **vrouwenrechten en gendergelijkheid** via de programma's *Funding Leadership and Opportunities for Women* (2016-2020), het Nationaal Actieplan voor Vrouwen, Vrede en Veiligheid (2016-2019), Samenspraak en Tegenspraak, het *Voice* fonds en het *Accountability* fonds. Deze programma's scheppen kansen die uiteindelijk ten goede komen aan het welzijn van zowel vrouwen als mannen.

Er is voortgang geboekt met een aantal **handels- en investeringsverdragen**. Het handels- en investeringsverdrag tussen de EU en Canada, CETA, is [ondertekend](#). In de TTIP-onderhandelingen is eind 2016 een pauze ingelast. Deze pauze wordt gebruikt als reflectiemoment om een [brede dialoog](#) aan te gaan met NGO's, bedrijfsleven en vakbonden. Dit biedt een kans voor een transparanter en breder gedragen onderhandelingsproces in de toekomst.

3. HGIS Toelichting per beleidsthema

Beleidsthema 1

Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van de mensenrechten

In 2016 zijn de inspanningen vooral gericht geweest op het Nederlandse lidmaatschap van de VN-Mensenrechtenraad, effectieve en efficiënte samenwerking in EU-verband, de aanpak van straffeloosheid (bijv. door steun aan het Joegoslavië en Habré tribunaal) en steun aan het Internationaal Strafhof, verkiezing van Nederland in de VN-Veiligheidsraad in 2018 en de vaststelling van de [Nederlandse Polaire Strategie 2016-2020](#).

Een aantal resultaten is boven verwachting behaald. Mede door de Nederlandse inzet heeft bijvoorbeeld de VN-Mensenrechtenraad besloten tot intensivering van onderzoek naar mensenrechtenschendingen in Jemen en heeft de VN een resolutie aangenomen inzake accountability Syrië. Nederland speelde een voortrekkersrol bij de oprichting van de *Equal Rights Coalition* ter bevordering van gelijke rechten voor lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en mensen met een intersekseconditie. Op initiatief van Nederland zijn EU-Raadsconclusies aangenomen op het gebied van [Bedrijfsleven & Mensenrechten](#) en op basis van een door Nederland voorgezeten werkgroep heeft het Comité van Ministers van de Raad van Europa een aanbeveling aangenomen over [mensenrechten en bedrijfsleven](#). Verder is gerealiseerd dat het Koninkrijk in 2018 als niet-permanente lid in de VN-Veiligheidsraad zal plaatsnemen.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidsreïnen/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	57.921	5.736	-3.352	1.391	54.569	7.127
	01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	54.170	35.250	2.073	-133	56.243	35.117
VenJ	33.03.39 Opsporing en vervolging; drugsbestrijding Suriname	200	200	-178	-178	22	22
	33.03.10 Opsporing en vervolging; NFI	532	0	2	0	534	0
	91.01 Europol en Eurojust	34.286	0	-6.413	0	27.873	0
	91.01 WIPO	244	0	-26	0	218	0
	Totaal	147.353	41.186	-7.894	1.080	139.459	42.266

Financiële toelichting

BZ:

- De uitgaven aan Goed functionerende internationale instellingen zijn afgenomen omdat de verplichte bijdrage aan de VN in 2016 is gedaald. De Nederlandse bijdrage is afhankelijk van de hoogte van het VN-budget en het Nederlandse aandeel hierin. Het Nederlands aandeel is in dat verband gedaald.
- Het budget voor Bescherming en bevordering van mensenrechten is toegenomen vanwege de extra bijdrage aan *The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* (OHCHR) ten behoeve van uitvoering van de door NL geco-sponsorde AVVN-resolutie A/71/L.48. Deze heeft als doel straffeloosheid voor de internationale misdrijven in Syrië te bestrijden en de daders, van alle strijdende partijen, verantwoordelijk te houden.

VenJ:

- Bij Voorjaarsnota is besloten dat een deel van het budget voor Europol via een kasschuif naar 2017 schuift. Dit komt hoofdzakelijk door een wijziging in de fasering van de bouwplanning.

Beleidsthema 2

Vrede, veiligheid en stabiliteit

De conflicten in de ring van instabiliteit (o.a. Syrië, Irak, Libië) vroegen ook in 2016 om extra inspanningen om stabiliteit en veiligheid waar mogelijk te ondersteunen. Nederland speelde een grote rol op zowel de militaire als de civiele sporen binnen de [anti-ISIS Coalitie](#). De EU-NAVO samenwerking verliep in 2016 boven verwachting. Mede dankzij Nederlands inspanningen kwam er een gezamenlijke EU-NAVO verklaring en marge van de NAVO Top in juli 2016. Tijdens de Top werden ook, dankzij de Nederlandse inzet, in het communiqué perspectieven voor ontwapening opgenomen.

Te noteren zijn tevens de resultaten in 2016 op het gebied van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid, zoals de Nederlandse bijdrage aan het dossier van de *EU Global Strategy and Security and Defence Implementation Plan*. Op ontwapeningsgebied waren enkele onvoorziene ontwikkelingen, zoals de brede aandacht voor nucleaire ontwapening, verbod op kernwapens en monitoring nucleaire programma's van Iran en Noord Korea op de internationale conferentie Global Initiative to Counter Nuclear Terrorism in Den Haag.

Nederland heeft zijn voorloper positie op het gebied van Cyber in 2016 verder geconsolideerd. Met initiatieven op het gebied van internationale vrede en veiligheid, capaciteitsopbouw en digitale rechten geeft Nederland verder vorm aan de ambitie om mee te doen in de voorhoede van internationale discussies op cybergebiebied. Met de verdere ontwikkeling van het door Nederland opgezette Global Forum on Cyber Expertise (GFCE) is inmiddels een sterk platform neergezet op het gebied van cyber capaciteitsopbouw. Met de uitrol van een actieve agenda in de *Freedom Online Coalition* zijn de belangen op het terrein van mensenrechten online behartigd.

In algemene zin kan geconcludeerd worden dat op het terrein van internationale veiligheid, Nederland door internationale partners als een belangrijke en betrouwbare speler wordt gezien die vernieuwend en proactief op het internationale toneel handelt en op die manier een significant verschil kan maken.

Nederland heeft de beschikbare projectmiddelen en de beschikbare diplomatieke en militaire inzet maximaal ingezet om de hoge ambities die Nederland op dit vlak heeft te realiseren, maar de ontwikkeling van de internationale veiligheidssituatie zet hier in toenemende mate druk op.

Uit het Budget Internationale Veiligheid (BIV) gefinancierde missies

Het Nederlands buitenlandbeleid ging in 2016 uit van de onlosmakelijke verbondenheid van binnen- en buitenland: uitdagingen zoals terrorisme, migratie of klimaatverandering houden niet op bij onze landsgrenzen, maar raken ons even goed als het onze burens raakt. Nederlandse deelname aan militaire missies en vredesoperaties in VN-, EU-, NAVO- of coalitieverband helpt om de situatie in de ring van instabiliteit, zoals in Mali, Afghanistan of Syrië te stabiliseren. Dat helpt de bevolking in deze landen vooruit en zorgt ervoor dat de instabiliteit in die landen niet naar Europa wordt geëxporteerd in de vormen van migratiestromen en terroristische bedreiging.

Nederland nam in 2016 in VN-verband deel aan de missie MINUSMA in Mali en de missie UNMISS in Zuid-Soedan waarmee Nederland een bijdrage leverde aan het stabilisatie en vredesproces in deze landen. In Mali heeft Nederland met name gezorgd voor een goede inlichtingenpositie voor de VN-missie. In EU-verband nam Nederland onder andere deel aan de EUNAVFOR MED Sophia missie waarbij Nederland met een schip een platform leverde voor de training van de Libische kustwacht.

In de Hoorn van Afrika nam Nederland met een schip deel aan de anti-piraterijmissie in Somalië (EU Atalanta en de EU-capaciteitsopbouw missie in Somalië (EUCAP NESTOR). Op die manier werd op een geïntegreerde wijze zowel op zee als op land gewerkt aan het bestrijden van piraterij en het versterken van de Somalische overheid. In NAVO-verband nam Nederland deel aan de missie Resolute Support in Afghanistan die in het teken stond van capaciteitsopbouw van de veiligheidsdiensten en daarmee het vergroten van de eigen verantwoordelijkheid van Afghanistan voor het zorgdragen voor de veiligheid in het land. Daarnaast nam Nederland in het kader van de anti-ISIS coalitie deel aan de strijd tegen ISIS in Irak en Syrië, waarbij Iraakse strijdkrachten, inclusief de Koerdische Peshmerga, zijn getraind en Nederland heeft deelgenomen aan de luchtcampagne tegen ISIS.

In 2016 zijn humanitaire noden als gevolg van conflict, instabiliteit en (natuur)rampen wereldwijd verder toegenomen. Begin 2016 schatten de [Verenigde Naties](#) (VN) in dat er voor 2016 USD 20 miljard nodig zou zijn om aan ruim 87 miljoen mensen humanitaire hulp te kunnen bieden. Gedurende het jaar zijn de noden verder opgelopen.

Tijdens de eerste *World Humanitarian Summit* in mei 2016, heeft Nederland, ook als EU-voorzitter, aangedrongen op verdergaande hervormingen van de humanitaire sector, onder andere via innovatie. Nederland heeft een grote rol gespeeld in de totstandkoming van de [Grand Bargain](#) met concrete afspraken over verbetering van de humanitaire hulpverlening tussen donoren en hulporganisaties. Nederland heeft in verschillende multilaterale fora gepleit voor aanpak van humanitaire noden in de wereld en van schendingen van het humanitair oorlogsrecht. Tijdens de VN-top en de Obama-top in september 2016 over grootschalige vluchtelingen en migratiestromen zijn afspraken gemaakt over gedeelde verantwoordelijkheden van lidstaten en over een meer geïntegreerde aanpak van vluchtelingen en migratie.

Nederland heeft in 2016 een bijdrage geleverd aan de structurele opvang van vluchtelingen in de buurlanden van Syrië. Nederland zet in het bijzonder in op het verbeteren van toegang tot (beroeps)onderwijs, het verbeteren van basisvoorzieningen in gemeentes die veel vluchtelingen opvangen, en het scheppen van extra werkgelegenheid, in het bijzonder in de landbouwsector en via ondersteuning van het MKB. Door het bieden van werk en onderwijs worden vluchtelingen beter in staat gesteld een leven op te bouwen in de landen van opvang, tot terugkeer mogelijk is. Over de verdere ontwikkelingen en internationale inspanningen op het gebied van asiel en migratie is in HGIS-jaarverslag bijlage 7 opgenomen die op deze onderwerp inzoomt.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	02.01 Goede internationale samenwerking ter bevordering van de eigen en bondgenootschappelijke veiligheid	16.122	0	797	0	16.919	0
	02.02 Bestrijding en teruggedringing van internationaal terrorisme en andere vormen van internationale criminaliteit	7.900	0	-206	0	7.694	0
	02.03 Bevordering van ontwapening en wapenbeheersing, bestrijding van proliferatie van massavernietigingswapens en het voeren van een transparant en verantwoord wapenexportbeleid	10.794	3.252	1.549	-954	12.343	2.298
	02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	194.484	66.444	65.214	12.934	259.698	79.378
	02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	19.440	8.322	2.751	0	22.191	8.322
IenM	26.01 Bijdrage infrafonds	0	0	0	0	0	0
BHOS	04.01 Humanitaire hulp	205.017	204.000	42.199	41.862	247.216	245.862
	04.03 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	189.554	189.554	164.037	164.037	353.591	353.591
	04.04 Noodhulpfondsen	150.000	150.000	34.735	34.735	184.735	184.735
VenJ	31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie	8.600	8.600	-88	-88	8.512	8.512
	36. 02.58 Nat. Veiligheid en Terrorismebestrijding	0	0	0	0	0	0
Defensie	01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties/ verdeelartikel BIV	364.800	0	-89.574	0	275.226	0
	Totaal	1.166.711	630.172	221.414	252.526	1.388.125	882.698

Financiële toelichting

BZ:

- De verhoging van het artikel Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde wordt met name veroorzaakt door hogere uitgaven voor het Stabiliteitsfonds en voor VN-crisisbeheersingsoperaties. Conform politieke afspraak wordt een deel van het Budget Internationale Veiligheid (BIV), wat op de Defensiebegroting staat, overgeheveld naar de begroting van BZ en BHOS. Daarmee worden lopende programma's op het terrein van veiligheid en stabiliteit gefinancierd. De uitgaven voor VN-crisisbeheersingsoperaties zijn toegenomen omdat een deel van de geplande betaling voor 2015 is doorgeschoven naar 2016. Daarnaast zijn de uitgaven gestegen als gevolg van de hogere dollarkoers en omdat een aantal missies een mandaat voor verlenging heeft gekregen van de VN-Veiligheidsraad.
- Het budget voor de Bevordering van transitie in prioritaire gebieden is toegenomen als gevolg van een overheveling van het budget voor het Nederlands Fonds voor Regionale Partnerschappen (NFRP); 'Shiraka', vanuit de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Mede op grond van een evaluatie in 2015 is besloten vanaf 2016 het dit budget te centraliseren op de begroting van Buitenlandse Zaken. Daarnaast is het amendement Servaes/Ten Broeke ([34 300 V, nr. 16](#)) verwerkt op dit onderdeel van de begroting.

BHOS:

- Humanitaire crises in landen nabij Europa als gevolg van conflict en onveiligheid vereisen een grote Nederlandse inspanning op het gebied van internationale samenwerking. Om hieraan tegemoet te komen is het budget voor Humanitaire hulp verhoogd. Dit als gevolg van de toezegging die is gedaan tijdens de Syrië-conferentie van 4 februari 2016 in Londen voor een extra bijdrage van EUR 25 miljoen voor opvang in de regio Syrië. Daarnaast is het budget voor de UNHCR en noodhulpprogramma's gestegen las onderdeel van het amendement Ten Broeke/Servaes ([34300 XVII 8](#)).
- De toename van de uitgaven voor Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie kent een aantal redenen. Zoals gemeld in de kamerbrief van 11 januari 2016 ([TK 21 501 nr. 1074](#)) is op 25 november 2015 in Europees verband besloten om een 'Turkey Refugee Facility' op te richten. Het Nederlandse aandeel hierin bedraagt circa EUR 94 miljoen en is in het fonds gestort. Daarnaast is extra geïntensiveerd in de opvang in de Syrië-regio. De inzet is om de extra middelen te

gebruiken voor steun in Turkije, Jordanië, Libanon en Irak, vooral door te investeren in werkgelegenheid, onderwijs, basisvoorzieningen en infrastructuur.

- Het budget voor het Noodhulpfonds is in 2016 verhoogd. Vanwege de humanitaire noden in de Syrië-regio verloopt de uitputting sneller dan verwacht en is budget voor 2017 naar voren gehaald.

Defensie:

- De mutatie op het beleidsartikel crisisbeheersingsoperaties/verdeelartikel BIV (artikel 01.01.01) kent een aantal oorzaken. Enerzijds is er een toename van het budget omdat niet besteedde middelen uit 2015 zijn doorgeschoven naar 2016. Daarnaast zijn de uitgaven toegenomen door hogere uitgaven voor de missie in de strijd tegen ISIS als onderdeel van de *Air Task Force Middle East* (ATFME). Dit onder andere door een hoger verbruik van duurdere munitie, de verlenging van de missie per 1 oktober 2016 (Kamerstuk [27 925, nr. 597](#)) en de redeployment van de F-16's.
- Hier staat tegenover dat jaarlijks een deel van het budget voor het BIV herverdeeld naar een aantal andere artikelen binnen de HGIS. Het gaat hierbij om activiteiten ten behoeve van training en capaciteitsopbouw, civiel-militaire capaciteiten, luchttransport ten behoeve van missies en operaties, de uitzendbare KMar-pool en nazorg. Daarnaast is er budget overgeheveld naar de begrotingen van Buitenlandse Zaken en BHOS. Van dit bedrag worden activiteiten gefinancierd op het terrein van veiligheidssectorhervorming, beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, rechtstaatontwikkeling en capaciteitsopbouw.
- Een uitgebreide toelichting waarbij ook de diverse missies zijn benoemd, is opgenomen in het jaarverslag van het ministerie van Defensie.

Beleidsthema 3 Europese samenwerking

Het jaar 2016 stond in het teken van het voorzitterschap van de Raad van Ministers van de Europese Unie, dat Nederland van 1 januari tot 1 juli 2016 bekleedde. De rol van voorzitter beslaat die van een dienende, betrouwbare en efficiënte bemiddelaar die compromissen smeedt tussen alle lidstaten in de Raad, de Europese Commissie en het Europees Parlement. In het bijzonder is hierbij de samenwerking gezocht met Slowakije en Malta in het kader van het [trio-voorzitterschap](#)

Het Kabinet stelde [vier beleidsprioriteiten](#) vast die in onderstaand kader 'Het Nederlands EU-Voorzitterschap 2016' nader zijn toegelicht. Naast deze vier prioriteiten is Nederland doorgegaan met de inzet voor een krachtige [hervormingsagenda](#) van de EU met aandacht voor focus, balans en legitimiteit. In dit perspectief is het afsluiten van het [Interinstitutioneel Akkoord \(IIA\) Beter Wetgeven](#) onder Nederlands voorzitterschap noemenswaardig. De uitvoering van het IIA leidt tot een transparanter Europees wetgevingsproces dat meer democratische legitimiteit geniet. Een Unie die verbindt. [Transparantie](#) vormt voor Nederland een belangrijk aandachtspunt in Brussel. De succesvolle inzet tijdens het Nederlands voorzitterschap blijft de basis voor het komende jaar.

Hoewel het overgrote deel van de beleidsresultaten conform planning zijn verlopen, hebben in 2016 wel ingrijpende gebeurtenissen plaatsgevonden. In het bijzonder de uitslag van het Britse referendum en een breder levende onvrede zijn aanleiding geweest voor een reflectieproces in de EU, wat heeft geresulteerd in de [Bratislava Verklaring](#). Deze ontwikkeling en dit proces zal ook de komende jaren hoog op de Europese agenda staan.

Het Nederlands EU-Voorzitterschap 2016

Het jaar 2016 stond in het teken van het EU-VZ van de Raad van de Ministers van de Europese Unie. Hierbij heeft Nederland als voorzitter een "Unie die zich richt op hoofdzaken", "innovatieve groei en banen" en "verbinding" als centrale [uitgangspunten](#) genomen. Bij aanvang van het voorzitterschap stelde het kabinet vier beleidsprioriteiten vast waarop ingezet zou worden: (1) migratie en internationale veiligheid, (2) Europa als innovator en banenmotor, (3) solide en toekomstbestendige Europese financiën en een robuuste Eurozone, en (4) een vooruitblikkend klimaat- en energiebeleid.

Ad 1): Tijdens het Nederlandse voorzitterschap zijn de kaders neergezet voor een duurzame aanpak van de **Europese migratieproblematiek**. De [EU-Turkije verklaring](#) van 18 maart jl. en de implementatie daarvan hebben geleid tot een drastische daling van de ongecontroleerde instroom van migranten vanuit Turkije naar de Griekse eilanden en daarmee ook het aantal verdrinkingen in de Egeïsche Zee. Nederland heeft zich steeds sterk gemaakt voor een integrale benadering van het migratievraagstuk, waar ontwikkelings samenwerking een belangrijk onderdeel van [is](#).

Ad 2) Het voorzichtige **economische herstel** dat in Europa te zien is mede mogelijk gemaakt door een goed functionerende interne markt. Tijdens de Europese Raad van 28 en 29 juni jl. is onder Nederlands voorzitterschap een agenda vastgelegd voor implementatie van een diepere en eerlijkere interne [markt](#). Dit beschouwt het kabinet als een belangrijke erfenis van het Nederlandse [voorzitterschap](#).

Ad 3) Het **Nederlandse voorzitterschap** heeft met een [seminar](#) de aftrap gegeven voor de herziening van het Meerjarig Financieel Kader (MFK) en de modernisering van de Europese begroting. Daarnaast is tijdens het Voorzitterschap een *road map* overeengekomen voor vervolmaking van de Bankenunie. Hiermee is een belangrijke bijdrage geleverd aan de stabilisering van de financiële sector in de Eurozone.

Ad 4) Het was van belang om het momentum van de **klimaatop in Parijs** in december 2015 te behouden en hierbij de ambitieuze klimaatdoelstellingen die hieruit voor de EU voortvloeien, vooral het behalen van het EU-klimaatdoel van ten minste 40% minder broeikasgasuitstoot in 2030, waar te kunnen maken. Versterking van het EU-emissiehandelssysteem (ETS-systeem) is daarbij [cruciaal](#). Het klimaatakkoord van Parijs is inmiddels door de EU geratificeerd.

Op al deze terreinen zijn resultaten bereikt welke nader toegelicht zijn in [kamerstuk 34139 nr. 18](#).

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	03.02 Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen en regio's, inclusief ontwikkelingslanden	192.735	192.735	-18.135	-18.135	174.600	174.600
	03.03 Een hechtere Europese waardengemeenschap	10.100	0	-366	0	9.734	0
	03.04 Versterkte Nederlandse positie in de Unie van 28	37.722	0	-9.814	0	27.908	0
Toerek.	EU-begroting	405.600	329.867	0	0	405.600	329.867
	Totaal	646.157	522.602	-28.315	-18.135	617.842	504.467

Financiële toelichting

BZ:

- De uitgaven aan het Europees Ontwikkelingsfonds (artikel 03.02) zijn afgenomen vanwege een lagere liquiditeitsbehoefte en een aangepast betaalritme van het fonds.
- De uitgaven voor de projectorganisatie van het EU-voorzitterschap, die zijn opgenomen op het beleidsartikel Versterkte Nederlandse positie in de Unie van 28, zijn lager uitgevallen dan geraamd. Hiermee blijven de totale uitgaven voor dit doel over de jaren heen binnen het vastgestelde budgettaire kader van EUR 46 miljoen. Een beperkt deel (EUR 0,4 miljoen) wordt doorgeschoven naar 2017 via de eindejaarsmarge ten behoeve van de laatste betalingen.

Beleidsthema 4

Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen

De status die Nederland als gastland op dit moment heeft is noch vanzelfsprekend noch vrijblijvend. Nederland heeft zich in de afgelopen 20 jaar ontwikkeld tot een van de belangrijkste gastlanden voor internationale organisaties. Behoud van onze toonaangevende positie vraagt om versterking van rijksbreed beleid in de komende jaren. In dat kader is het afgelopen jaar een aantal keren interdepartementaal gesproken hoe bestaand beleid beter op elkaar kan worden aangesloten en er effectiever kan worden ingezet om internationale organisaties naar Nederland te halen.

Nederland zet in op een moderne consulaire dienstverlening die gebruik maakt van de mogelijkheden die digitale vernieuwing biedt en kwalitatief hoogwaardig, kostendekkend en klantgericht is. Deze diensten maakt het ministerie van Buitenlandse Zaken zo toegankelijk mogelijk, bijvoorbeeld door reisadviezen aan te bieden via [een vernieuwde app](#) en informatie te verstrekken via [het 24/7 bereikbare contactcenter](#), dat antwoord geeft op vragen via telefoon, email en twitter. Deze nieuwe dienstverlening wordt zeer gewaardeerd door de klanten, zoals uit de klanttevredenheidsmeter blijkt (8.7/10). En wordt er steeds meer gebruik gemaakt van de consulaire dienstverlening: het raadplegen van het reisadvies is verviervoudigd in twee jaar tijd.

Voor visumplichtigen maakte het ministerie het makkelijker om een visum aan te vragen door samen te werken met externe dienstverleners. Door middel van het Orange Carpet beleid, dat voorziet in een versnelde afgifte van visa en een versoepelde visumprocedure voor visumplichtige contacten van het Nederlandse zakenleven, benut het ministerie van Buitenlandse Zaken de kansen voor de Nederlandse economie. De streefwaarde van 85% van visumaanvragen kort verblijf dat binnen 15 dagen wordt afgehandeld is dan ook behaald.

Het internationaal cultuurbeleid is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de bewindspersonen van OCW en BuZa. De ministeries hebben een [nieuw kader](#) opgesteld waarin ook de afspraken zijn vastgelegd voor de omvang van de financiering van het gezamenlijke beleid voor de periode 2017-2020.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1.000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA	Totaal	vv. ODA
BZ	04.01 Op basis van eigen verantwoordelijkheid consulaire dienstverlening bieden aan Nederlanders in het buitenland	12.045	0	1.333	0	13.378	0
	04.02 Samen met (keten)partners het personenverkeer reguleren	6.704	0	955	0	7.659	0
	04.03 Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur	8.435	0	-1.281	0	7.154	0
	04.04 Het inzetten van Publieksdiplomatie door het Postennetwerk en BZ om het beeld van Nederland in het buitenland te versterken en op een positief realistische manier uit te dragen	17.631	136	1.368	-30	18.999	106
	04.05 Een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor internationale organisaties in Nederland	9.388	0	13.198	0	22.586	0
OCW	08.77 Internationaal onderwijs; Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken; cultuur	450	0	0	0	450	0
	14.71 Cultuur; subsidies	4.566	0	1.173	0	5.739	0
Totaal		59.219	136	16.746	-30	75.965	106

Financiële toelichting

BZ:

- Het budget voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor internationale organisaties in Nederland is toegenomen. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt doordat een extra uitgave is opgenomen als gevolg van een gemaakte afspraak behorende bij de financiering van de nieuwbouw van het *International Criminal Court*. In 2008 is aangegeven dat het ICC voor een bedrag van maximaal EUR 200 miljoen mocht lenen en een korting zou krijgen als ze minder geld nodig hadden. Bij de oplevering in 2016 is gebleken dat, door het ontvangen van andere financiering, het ICC uiteindelijk een bedrag van EUR 93,7 miljoen benodigd had. Op basis van bovengenoemde

afpraak ontving het ICC hierdoor een korting van EUR 18,6 miljoen. Het uitgangspunt daarbij was dat deze korting over 30 jaar verrekend kon worden met de aflossing op de lening. Na afloop van het jaar constateerde de Auditdienst Rijk (ADR) echter dat deze korting op basis van de geldende verslagleggingsregels niet in 30 jaar kan worden verwerkt. Hierop heeft het ministerie de korting alsnog in de jaarrekening opgenomen. Het betreft een niet-beleidsmatige mutatie die geen consequenties heeft voor het oordeel dat de ADR heeft over het jaarverslag van Buitenlandse Zaken.

Beleidsthema 5 Duurzame handel en investeringen

In 2016 heeft Nederland met de agenda voor hulp, handel en investeringen de beoogde resultaten geboekt op de versterkte private sector en verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden. Mede dankzij de Nederlandse bijdrage realiseert het programma *TradeMark East Africa* (www.trademarkea.com) hun doelstellingen ter vergemakkelijking en vergroting van regionale handel in Oost-Afrika. Het CBI-programma heeft goede resultaten geboekt om bedrijven in ontwikkelingslanden te helpen exporteren.

De EU loopt voorop met de implementatie van de in 2015 door OESO en G20 overeengekomen nieuwe internationale fiscale standaarden in de strijd tegen belastingontwijking. De EU is met implementatie van deze nieuwe standaarden een goede bondgenoot van ontwikkelingslanden die ernstig schade ondervinden van belastingontwijking. Om deze landen daarbij te helpen heeft Nederland, conform het in 2015 geïnitieerde *Addis Tax Initiative*, in 2016 de inzet op technische assistentie via bilaterale en multilaterale programma's verhoogd.

De in 2015 aangekondigde extra inspanning van EUR 50 miljoen ter bevordering van ondernemerschap door en werkgelegenheid voor Afrikaanse jongeren hebben in 2016 tot concrete investeringen geleid via het *Local Employment in Africa for Development* (EUR 25 miljoen) en spoor 2 van het DGGF (voor lokale investeringen door lokale partijen). Het LEAD programma wordt door vier allianties van ngo's uitgevoerd in zeven Afrikaanse landen (Egypte, Algerije, Libië, Tunesië, Mali, Nigeria en Somalië). De oproep van Duitsland, Frankrijk en Nederland aan de EU om meer te doen aan het stimuleren van jeugdwerkgelegenheid in Afrika als onderdeel van de aanpak van de grondoorzaken voor irreguliere migratie heeft in 2016 geresulteerd in een EU Trust Fund.

Nederlandse inzet op ketenverduurzaming resulteerde in de aanneming van de raadsconclusies "*The EU and Responsible Value Chains*" op 12 mei 2016. Op 4 juli 2016 is het eerste Nederlandse sectorconvenant getekend, het Convenant Duurzame Kleding en Textiel. Hieronder valt nu 30% van de textiel en kleding die in Nederland wordt verkocht. De ambitie is 80% van de markt. Dit convenant bevat afspraken over het aanpakken en voorkomen van mensenrechtenschendingen bij investeringen van banken en hun zakelijke partners. Naast de IMVO-convenanten met de bankensector en de textielsector, zijn met diverse sectoren onderhandelingen gaande.

Het *Dutch Good Growth Fund* (DGGF) is in 2016 goed op stoom gekomen. Onderdeel 1, voor Nederlandse investeringen in de [DGGF-landen](#) en in het bijzonder onderdeel 3, voor export van het Nederlandse MKB, zijn in het afgelopen jaar steeds bekender geworden bij ondernemers, waardoor de aanvragen ook daar toe zijn genomen. Onderdeel 2 was vanaf de start al succesvol. Gezien deze ontwikkelingen blijkt dat het DGGF in een duidelijke behoefte van Nederlandse en lokale ondernemers voorziet en dat het een goed instrument is om inclusieve economische groei in de doellanden te bevorderen. Met de huidige transacties zal het [DGGF circa 14.000 mensen](#) in lage- en middeninkomenslanden aan een baan helpen.

Het Nederlandse bedrijfsleven heeft in 2016 veel belangstelling getoond in het nieuwe instrument voor de bevordering van ontwikkelingsrelevante infrastructuur DRIVE, met een fors aantal aanvragen tot gevolg. Inmiddels zijn er een aantal kansrijke projecten in ontwikkeling. Door de lange doorlooptijd van infrastructuurprojecten zijn er onder DRIVE in 2016 nog geen contracten afgesloten.

De kwaliteit van de economische dienstverlening is verder verbeterd met het (door-) ontwikkelen van de app 'NL exporteert' en de website 'Wegwijzer Internationaal Zakendoen' (RVO-website). Hierdoor worden bedrijven en kennisinstellingen geholpen bij het internationaal zaken doen.

In 2016 hebben op kabinetsniveau 19 uitgaande **economische missies** plaatsgevonden. [Drie daarvan](#) waren onder leiding van de MP en zes onder leiding van de minister voor BHOS. Bij handelsmissies is extra aandacht besteed aan [vrouwelijke deelnemers](#), met als resultaat dat het aantal vrouwelijke ondernemers dat deelneemt aan handelsmissies is gestegen.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	01.01 Versterkt internationaal handelssysteem, met aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	10.695	2.306	3.610	2.704	14.305	5.010
	01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie en economische naamsbekendheid	70.599	0	-12.460	0	58.139	0
	01.03 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	350.893	336.000	-36.562	-29.226	314.331	306.774
	01.04 Dutch good growth fund: intensivering van ontwikkelingsrelevante investeringen in en handel met ontwikkelingslanden door het Nederlandse en het lokale bedrijfsleven, met een focus op het MKB	150.000	150.000	-76.549	-76.549	73.451	73.451
EZ	<i>11 Goed functionerende economie en markten</i>						
	11.55 Opdrachten	141	0	-131	0	10	0
	11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	2.405	0	250	0	2.655	0
	<i>12 Een sterk innovatievermogen</i>						
	12.05 Subsidies	0	0	89	0	89	0
	12.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	400	0	389	0	789	0
	<i>13 Een excellent ondernemingsklimaat</i>						
	13.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.831	0	986	0	2.817	0
	Totaal	586.964	488.306	-120.378	-103.071	466.586	385.235

Financiële toelichting

BHOS:

- De uitgaven voor het thema Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie en economische naamsbekendheid zijn per saldo lager uitgevallen. Dit komt hoofdzakelijk omdat voor een aantal projecten een wijziging in de toewijzingsprocedure, gericht op vergroting van de kwaliteit, heeft geresulteerd in kwalitatief betere, maar wel een lager bedrag aan toegewezen subsidies.
- De lagere realisatie in 2016 van EUR 36,5 miljoen voor private sector en investeringsklimaat is per saldo het gevolg van een groot aantal mutaties, waarvan de belangrijkste zijn een lagere realisatie op het instrument infrastructuur ontwikkeling van EUR 21,9 miljoen en op de instrumenten financiële sectorontwikkeling en versterking privaat ondernemerschap van EUR 15,8 miljoen.
- Conform de aankondiging in de [Kamerbrief over de Mid-term Review van het Dutch Good Growth](#) d.d. 1 oktober 2015 is het kasritme voor het DGGF meerjarig bijgesteld. In 2016 leidde dit tot een verlaging van de uitgaven. De niet bestede middelen van de neerwaartse bijstellingen blijven binnen het DGGF beschikbaar en schuiven binnen het ODA-budget door naar latere jaren.

EZ:

- De bijdragen aan internationale organisaties voor een Sterk innovatievermogen (artikel 12) liggen boven de oorspronkelijke raming. Dit wordt veroorzaakt doordat er budget nodig was voor de uitfinanciering van de reeds beëindigde regeling Opkomende markten en doordat naast de bijdrage aan het *World Intellectual Property Organization* voor 2016 ook de bijdrage voor 2017 is toegekend.

Beleidsthema 6

Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water

Nederland heeft in 2016 de stappen gezet naar meer samenhang tussen voedselzekerheid, water en klimaat. In partnerlanden wordt de inzet op deze thema's steeds vaker geconcentreerd in bepaalde subregio's van landen. Gender maakt waar toepasbaar integraal deel uit van alle in 2016 gestarte activiteiten op de speerpunten water en voedselzekerheid. De doelen en resultaten van de prioritaire thema's zijn hierna gestructureerd aan de hand van duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's).

Voedselzekerheid (SDG 2): Nederland heeft de inzet en sturing op resultaatbereiking verder aangescherpt voor de drie doelen van voedselzekerheid: betere voeding, verhoging van inkomens en productiviteitsverbetering in de landbouw en de verduurzaming van voedselsystemen. Nederlandse expertise op agrifood/voedselzekerheid is op verschillende (inter)nationale podia effectief geprofileerd. Tijdens het EU-voorzitterschap is, in samenwerking met de Europese Commissie en lidstaten, de Europese inzet op voedselzekerheid in kaart gebracht en zijn Raadsconclusies aangenomen voor verdere stroomlijning en synergie.

Water (SDG 6): Nederland heeft in 2016 de inzet en sturing op resultaatbereiking voor water en sanitaire voorzieningen en voor stroomgebiedbeheer verder vormgegeven. Gender, sociale inclusiviteit en duurzaamheid van water- en sanitaire voorzieningen na afloop van een project zijn opgenomen als belangrijke componenten in de nieuwe strategie van 2016 tot 2030 om 30 miljoen mensen van schoon drinkwater en 50 miljoen mensen van sanitaire voorzieningen te voorzien.

Hernieuwbare energie (SDG 7): Nederlands beleid focust op de toegang van allerarmsten tot hernieuwbare energie. In 2016 zijn stappen gezet om binnen twee jaar 100.000 vluchtelingen toegang tot hernieuwbare energie te bieden. Nederland is een strategische samenwerking aangegaan met de Wereldbankgroep gericht op vergroting van de toegang tot hernieuwbare energie in sub-Sahara Afrika, het Midden-Oosten en Noord-Afrika.

Op het gebied van **tegengaan van ontbossing (SDG 15)** en **verduurzaming van handelsketens (SDG 12)** hebben meer West-Europese partners op Nederlands initiatief de Verklaring van Amsterdam ondertekend gericht op het tegengaan van ontbossing veroorzaakt door agrarische handelsketens. Op het gebied van **grondstoffen (SDG 12)** was de lancering van het European Partnership for Responsible Minerals een succes: overheid, bedrijven en ngo's hebben afspraken gemaakt voor duurzame en verantwoorde inkoop van mineralen uit conflictgebieden.

Op 4 november 2016 trad het Parijs Akkoord in werking. Meer dan 100 partijen hebben het Parijs Akkoord inmiddels geratificeerd. Ook in Nederland is het ratificatieproces in volle gang. In Marrakesh is in november 2016 bij COP22 een aanvang gemaakt met de uitwerking en uitvoering van het Parijs Akkoord. Voor Nederland zijn de Europese afspraken leidend en heeft het uitvoeren van de bestaande 2030-afspraken prioriteit. Deze afspraken vormen de basis voor de klimaatbijdrage van de EU aan het Parijs Akkoord. De Unie heeft zich gecommitteerd aan een broeikasgasreductie van ten minste 40% in 2030 ten opzichte van 1990.

De in het klimaatakkoord aangescherpte mondiale ambitie onderstreept het belang om binnen de EU de reeds in gang gezette trajecten voortvarend te behandelen, waaronder: Emissiehandelssysteem (EU-ETS), *Effort Sharing Regulation* en EU 2030 klimaat- en energieraamwerk.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	02.01 Toename van voedselzekerheid	328.795	328.795	6.580	6.580	335.375	335.375
	02.02 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	188.157	188.157	6.300	6.300	194.457	194.457
	02.03 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	115.368	114.386	3.329	2.497	118.697	116.883
IenM	11.01 Algemeen waterbeleid (Partners voor Water)	10.360	0	1.008	0	11.368	0
	17.01 Luchtvaart	1.015	0	98	0	1.113	0
	18.01 Scheepvaart	925	0	0	0	925	0
	<i>19 Klimaat</i>						
	19.02 Klimaat; Int. Beleid, coordinatie en samenwerking	5.074	0	5.170	0	10.244	0
	19.02 Klimaat; Int. Beleid, coordinatie en samenwerking/CDM	0	0	0	0	0	0
	23.01 Meteorologie en seismologie (contributie WMO)	867	32	161	6	1.028	38
EZ	<i>14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening</i>						
	14.55 Opdrachten (Joint Implementation)	314	0	-309	0	5	0
	14.95 Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	983	0	-180	0	803	0
	<i>16 Een concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketen</i>						
	16.55 Opdrachten	0	0	0	0	0	0
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (FAO)	7.105	3.672	220	90	7.325	3.762
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (UNEP)	788	249	-173	-7	615	242
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (Overig)	968	0	1.134	0	2.102	0
	<i>18 Natuur, regio en ruimte</i>						
	18.55 Opdrachten	63		-63		0	
	18.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.115	0	-75	0	1.040	0
	Totaal	661.897	635.291	23.200	15.466	685.097	650.757

Financiële toelichting

BHOS:

- De uitgaven voor Voedselzekerheid zijn onder meer gestegen omdat de bijdrage aan het *International Fund for Agricultural Development* (IFAD) is toegenomen vanwege een ongunstige wisselkoers ten opzichte van de USD.
- De hogere uitgaven op het onderdeel Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie is met name toe te schrijven aan het boven verwachting presterende Fonds Duurzaam Water. Bovendien heeft het drinkwater- en sanitatieprogramma in Westelijk en Centraal Afrika (WCARO), dat door UNICEF wordt uitgevoerd, te maken met een groter dan voorziene liquiditeitsbehoefte als gevolg van voortvarende implementatie van het programma.
- Binnen het thema Milieu en Klimaat is ruim EUR 3 miljoen extra uitgegeven. Dit is met name toe te schrijven aan de groter dan voorziene liquiditeitsbehoefte van het programma *'Scaling-up renewable energy in low income countries'* (SREP) van de Wereldbank, veroorzaakt door voortvarende uitvoering van dit programma.

IenM:

- De uitgaven voor Klimaat; Internationaal beleid, coördinatie en samenwerking is verhoogd met ruim EUR 5 miljoen. Het betrof de extra inzet van de resterende *Clean Development Mechanism* (CDM)-middelen die in eerdere jaren niet besteed zijn. Binnen de klimaatbeleidsdoelstellingen zijn deze middelen ingezet voor activiteiten op het gebied van *Carbon Pricing*.

Beleidsthema 7 Sociale vooruitgang

Samenwerking tussen Nederland en maatschappelijke organisaties ging in 2016 van start via de strategische partnerschappen, voor seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, alsook via het *Funding Leadership and Opportunities for Women* (FLOW 2016-2020). De eerste resultaten zijn de gezamenlijke uitwerking van *theories of change* in praktische plannen en systemen voor monitoring van resultaten. Deze uitwerking werd vormgegeven in nauwe samenspraak met lokale partners.

Nederland werkt voor de verbetering van SRGR samen met overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven, internationale organisaties en onderzoeksinstituten. Op een verscheidenheid aan internationale bijeenkomsten, platforms en conferenties heeft [Nederland](#) zich geprofileerd en ingezet voor gender en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR), zoals bij de *World Humanitarian Summit* in Istanbul, *United Nations Population Fund* (UNFPA), *High Level Panel on Access to Medicines*, *Women Deliver* conferentie in Kopenhagen en in de derde commissie van de AVVN werd een door Nederland en Frankrijk opgestelde resolutie over bestrijding van geweld tegen vrouwen aangenomen en in EU-kader het [EU Gender Action Plan 2016 - 2020](#). In 2016 is een [baseline studie](#) uitgevoerd over het partnerschapsmodel dat de basis legt voor de 25 partnerschappen [het beleidskader «Samenspraak en Tegenspraak»](#) ter versterking van het maatschappelijk middenveld in lage- en lage-middeninkomenslanden. Om de wereldwijde krimpende politieke ruimte voor maatschappelijke organisaties beter in kaart te brengen, wordt [CIVICUS](#) ondersteund om deze ruimte structureel te meten.

Vele humanitaire crises hebben in 2016 aangehouden. Nederland heeft in reactie op deze crises het beleid op onderwijs in noodsituaties onaflatend voortgezet. In 2016 is onderwijs in noodsituaties vormgegeven via het bieden van een toekomstperspectief, stabiliteit en veiligheid aan kinderen en jongeren, onder meer via het No-Lost Generation initiatief van UNICEF en het [Education cannot wait fonds](#) (initiatief van VN *Speciaal Envoy* voor Onderwijs, Gordon Brown).

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
OCW	06.70 Bekostiging HBO (beurzen niet EU)	3.155	3.155	0	0	3.155	3.155
	07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	51.342	44.390	1.246	1.093	52.588	45.483
	08.71 Internationaal onderwijs;Subsidies	364	0	-153	0	211	0
	08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organisaties: overige	90	0	0	0	90	0
	16.70 Onderzoek en wetenschappen; WOTRO	454	454	0	0	454	454
EZ	<i>17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit</i>						
	17.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a. ISRIC en bekostiging HBO)	1.269	15	31	1.236	1.300	1.251
VWS	09.12.10 Bijdrage aan internationale organisaties/WHO-partnerschap	3.868	0	-52	0	3.816	0
BHOS	03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	416.784	415.173	7.226	7.143	424.010	422.316
	03.02 Gelijke rechten en kansen voor vrouwen	43.417	43.417	14.527	14.527	57.944	57.944
	03.03 Versterkt maatschappelijk middenveld	335.282	335.282	-104.945	-104.945	230.337	230.337
	03.04 Toename van het aantal goed opgeleide professionals, versterking van hoger- en beroepsonderwijsinstellingen en het bevorderen van beleidsrelevant onderzoek	52.159	52.159	-8.826	-8.826	43.333	43.333
	Totaal	908.184	894.045	-90.946	-89.772	817.238	804.273

Financiële toelichting

BHOS:

- De uitgaven voor SRGR (artikel 3.1) zijn per saldo toegenomen. De mutatie bestaat uit een aantal onderdelen, waaronder de verwerking van een viertal amendementen. Hier staat tegenover dat een aantal landenprogramma's lagere uitgaven kenden.
  1. Taverne c.s. ([34300-XVII nr.23](#)) ten behoeve van geïntegreerde SRGR- en HIV/aids-dienstverlening en voorlichting voor moeilijk bereikbare mensen (EUR 5 miljoen);
  2. Smaling en Taverne ([34300-XVII nr.26](#)) ten behoeve van het versterken van nationale gezondheidssystemen (EUR 1 miljoen);
  3. Voordewind ([34300-XVII nr.33](#)) ten behoeve van *social protection* (EUR 2 miljoen);
  4. Veldhoven en Van Laar ([34300-XVII nr.25](#)) ten behoeve van het voorkomen van onveilige abortus in humanitaire en/of fragiele omstandigheden (EUR 4 miljoen).
- Het budget voor gelijke rechten en kansen voor vrouwen is toegenomen als gevolg van de uitvoering van de motie Van Laar / Van Veldhoven (Kamerstuk [33625, nr. 207](#)), die verzoekt om gendergelijkheid te prioriteren in het Nederlands ontwikkelingsbeleid. Hierbij wordt blijvend ingezet op de versterking van Zuidelijke vrouwenorganisaties.
- De uitgaven voor Versterkt maatschappelijk middenveld zijn lager uitgevallen. Dit is veroorzaakt door vertraging bij de opstart en uitvoering van de programma's onder Samenspraak en Tegenspraak en het Accountability Fund. Deze programma's bevinden zich in de inceptiefase.
- De uitgaven voor onderwijs zijn afgenomen. De uitvoerende organisatie EP-NUFFIC had een hoge liquiditeitspositie door in het verleden betaalde voorschotten. Om dit te corrigeren is in 2016 minder aan EP-NUFFIC betaald.

Beleidsthema 8 Versterkte kaders voor ontwikkeling

In 2016 heeft Nederland een leidende rol gespeeld in onderhandelingen over [hervorming van het VN-ontwikkelingssysteem](#). De uitkomst van deze onderhandelingen geeft een helder mandaat aan de nieuwe SGVN om beleid en samenwerking op hoofdkantoor- en landenniveau te versterken en te schoeien op de Sustainable Development Goals (SDG's). Nederland zet specifiek in op het vergroten van transparantie van VN-organisaties en Internationale Financiële Instellingen door het toepassen van de standaarden van het [International Aid Transparency Initiative](#), waarbij ook de rapportage over besteding van Nederlandse BHOS-middelen wordt verbeterd. Inmiddels is een pilot opgestart met UNFPA. De Wereldbankgroep heeft mede op aandringen van Nederland een [strategie](#) ontwikkeld om in samenspel met andere ontwikkelingsactoren gericht en efficiënter te kunnen bijdragen aan de SDG's en het klimaatakkoord van Parijs.

Ten aanzien van [de duurzame ontwikkelingsdoelen](#) (SDG's) heeft Nederland tijdens het *High Level Political Forum* over de SDG's gepleit voor actie om de allerarmsten te bereiken. Tijdens deze conferentie was Nederland initiator van een speciale bijeenkomst waarbij een coalitie van landen en organisaties is gesmeed op gebied van *Leaving No One Behind*. Als EU-voorzitter heeft Nederland voorts momentum weten te brengen in het uitwerken van een EU-brede visie. In 2016 is ook voortgang geboekt met het uitwerken van het internationale SDG monitorings- en rapportageraamwerk: er zijn inmiddels concrete voortgangsrapportages en presentaties door landen over SDG implementatie. Voor Nederland zelf betreft dit [een plan van aanpak over de implementatie van de duurzame ontwikkelingsdoelen](#) en het opzetten van [monitoring en rapportage door het CBS](#).

De VN top over migratie in september 2016 leidde tot aanneming van de New York Declaration, waarin alle VN-lidstaten instemmen met het delen van de verantwoordelijkheid voor grootschalige vluchtelingen- en migratiestromen. Met deze declaratie is op het hoogste niveau een normstellende basis gelegd voor een betere verdeling van deze verantwoordelijkheid en de daarbij behorende lasten. De verklaring zal worden opgevolgd door onderhandelingen over een Global Compact on Migration en een Global Compact on Refugees zullen komen.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BHOS	05.01 Versterkte multilaterale betrokkenheid	164.352	164.352	-11.744	-11.744	152.608	152.608
	05.02 Overig armoedebeleid	-93.166	-102.770	160.813	168.329	67.647	65.559
	05.03 Bijdrage aan migratie en ontwikkeling	9.000	9.000	6.264	6.264	15.264	15.264
Financiën	04 Internationale betrekkingen						
	04.50.01 Deelname aan internationale instellingen; Mult. Ontw. Banken en Fondsen	280.031	280.031	238.298	238.298	518.329	518.329
	52.01 Technische assistentie	1.500	0	-111	0	1.389	0
Toerek.	Opvang asielzoekers	347.078	347.078	45.249	45.249	392.327	392.327
	Totaal	708.795	697.691	438.769	446.396	1.147.564	1.144.087

Financiële toelichting

BHOS:

- De uitgaven voor het thema Versterkte multilaterale betrokkenheid zijn afgenomen als gevolg van de verwerking van het amendement Ten Broeke/Servaes. Het betreft een verlaging van de bijdrage aan UNDP ten gunste van de bijdragen aan UNWOMEN, UNICEF en UNHCR.

- De mutatie bij Overig armoedebelid is met name het gevolg van het parkeer karakter van dit artikel en is technisch van aard. Wijzigingen in het totale ODA-budget (ten gevolge van BNI-cijfers) evenals aanpassingen in de toerekeningen (onder andere eerstejaarsopvang van asielzoekers uit DAC-landen) worden op dit artikel opgevangen.
- Als onderdeel van het Bed, Bad, Brood-akkoord zijn de uitgaven voor migratie en ontwikkeling toegenomen.

Financiën:

- De uitgaven voor Deelnemingen aan multilaterale ontwikkelingsbanken en fondsen is toegenomen omdat de voorziene bijdrage aan de IDA betalingen voor 2017 naar 2016 is verschoven.

Toerekening:

- Conform de OESO/DAC afspraken worden de kosten van de eerstejaarsopvang van asielzoekers toegerekend aan ODA. De [totale asielinstroom](#) (eerste asielaanvragen, herhaalde asielaanvragen en nareizigers) was in 2016 31.600. Dit resulteerde in een toename van de toerekening ten opzichte van de begroting.

Beleidsthema 9 Overige uitgaven

Onder dit thema zijn de uitgaven gebracht die niet binnen één van de inhoudelijke beleidsthema's kunnen worden geplaatst. De uitgaven betreffen met name de apparaatsuitgaven van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de middelen voor de attachés. Vanuit een groot aantal ministeries worden attachés met specialistische kennis uitgezonden naar Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland.

Budgettaire gevolgen van beleid

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving (x EUR 1 000)		Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
		Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
BZ	05.01 Geheim	0	0	0	0	0	0
	06.01 Nominaal en onvoorzien	33.970	0	-33.970	0	0	0
	07.01 Apparaatsuitgaven	704.257	230.386	40.322	7.954	744.579	238.340
VenJ	91.01 Eigen personeel/Attachés	1.472	0	597	0	2.069	0
BZK	71.01 Apparaat (attachés)	173	0	4	0	177	0
OCW	08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organisaties: attachés	135	0	0	0	135	0
Financiën	<i>01 Belastingen</i>						
	01.03.01 Belastingdienst; eigen personeel (attachés)	1.044	0	0	0	1.044	0
	01.04.01 Belastingdienst; ICT materieel (attachés)	371	0	0	0	371	0
	10.20 Nominaal en onvoorzien (attachés)	-64	0	0	0	-64	0
	21.01.01 Algemeen/apparaat (attachés)	1.067	0	30	0	1.097	0
Defensie	<i>08 Ondersteuning krijgsmacht door CdO Dienstcentra</i>						
	08.02.34 Apparaatsuitgaven; Attachés	16.721	0	1.657	0	18.378	0
IenM	98.01 Apparaatsuitgaven (attachés personeel)	1.372	0	-259	0	1.113	0
	98.02 Apparaatsuitgaven (attachés materieel)	600	0	-16	0	584	0
EZ	<i>12 Een sterk innovatievermogen</i>						
	12.65 Baten- en lastendiensten (attachés)	5.883	0	-1.386	0	4.497	0
	<i>13 Een excellent ondernemingsklimaat</i>						
	13.65 Baten- en lastendiensten (attachés)	8.597	0	509	0	9.106	0
	<i>16 Een concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketen</i>						
	16.65 Bijdragen aan baten-lastendiensten (attachés)	14.601	0	0	0	14.601	0
	40.10/20 Personeel en materieel kernministerie (attachés)	1.485	0	792	0	2.277	0
SZW	96.20.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	482	0	9	0	491	0
VWS	10.03 Apparaatsuitgaven (attachés)	1.198	0	120	0	1.318	0
	Totaal	793.364	230.386	8.409	7.954	801.773	238.340

Financiële toelichting

BZ:

- **Nominaal en onvoorzien (06.01):** Dit is het saldo van bijstellingen op grond van aanpassing van BNI- en BBP-ramingen door het CPB, verwerking van de HGIS-eindejaarsmarge 2015, het verwerken van de loon- en prijsbijstellingen binnen de HGIS en overboekingen naar diverse begrotingen conform de claims die zijn verwerkt naar aanleiding van de HGIS besluitvorming. Hierin is onder andere opgenomen extra budget op de begrotingen van IenM, voor de programma's Partners voor Water, *Partnership for Market Readiness* en *Carbon Pricing Leadership Coalition*, van Buitenlandse zaken voor de additionele inzet in het kader van de kandidatuur voor de VN-Veiligheidsraad en van Defensie voor een aanvullende bijdrage aan het *NATO Communications and Information Agency (NCIA)* in Den Haag.
- **Apparaatsuitgaven (07.01):**
  1. **Personeelskosten:** De uitgaven voor personeel zijn gestegen doordat als gevolg van het kabinetsbesluit om Nederland kandidaat te stellen voor de VN-Veiligheidsraad, incidenteel HGIS middelen aan de personeelsbegroting zijn toegevoegd. Het betreft extra middelen voor

medewerkers die bij de voorbereiding en tijdens het lidmaatschap betrokken zijn bij de organisatie. Daarnaast zijn middelen vanuit de HGIS toegevoegd voor gestegen loonkosten die het gevolg zijn van de loon-en prijsontwikkeling. Ten slotte zijn de uitgaven voor lokaal personeel in een fors aantal landen toegenomen als gevolg van de gestegen koers van met name de USD.

2. ICT: De ICT uitgaven zijn afgenomen ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt doordat enkele uitgaven zijn doorgeschoven naar 2017 maar ook omdat een deel van de oorspronkelijk geraamde ICT uitgaven via SSO's wordt verrekend.
3. Bijdragen aan SSO's: Het betreft uitgaven die via een *shared service* organisatie (rijksbreed samenwerkingsverband) uitgevoerd worden. Daarbij gaat het met name om ICT diensten (via SSO-ICT), uitgaven voor facilitaire dienstverlening via FM Haaglanden en huisvesting van het departement via het Rijksvastgoedbedrijf (RVB).
4. Overige materiele uitgaven: De overige materiële uitgaven nemen per saldo toe. Enerzijds zijn meer middelen nodig voor de bedrijfsvoering in het buitenland als gevolg van de gestegen koers van de USD. Dit geldt ook voor de vaste uitgaven aan huisvesting in het buitenland. Ook is een deel van de geraamde uitgaven voor Shared Service Organisaties (SSO) uiteindelijk niet via deze lijn besteed waardoor de uitgave onder overige materiele uitgaven valt. Hier staat een daling tegenover van de uitgaven voor onderhoud en investeringen in panden in het buitenland.

Bijlage 1a. De HGIS-uitgaven 2016 per begroting en artikel (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidssterrein/artikel/omschrijving	Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
V Buitenlandse Zaken						
01 Versterkte int. rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten						
01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	57.921	5.736	-3.352	1.391	54.569	7.127
01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	54.170	35.250	2.073	-133	56.243	35.117
02 Veiligheid en stabiliteit						
02.01 Goede internationale samenwerking ter bevordering van de eigen en bondgenootschappelijke veiligheid	16.122		797		16.919	
02.02 Bestrijding en terugdringing van internationaal terrorisme en andere vormen van internationale criminaliteit	7.900		-206		7.694	
02.03 Bevordering van ontwapening en wapenbeheersing, bestrijding van proliferatie van massavermietingswapens en het voeren van een transparant en verantwoord wapenexportbeleid	10.794	3.252	1.549	-954	12.343	2.298
02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	194.484	66.444	65.214	12.934	259.698	79.378
02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	19.440	8.322	2.751	0	22.191	8.322
03 Europese samenwerking						
03.02 Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen en regio's, inclusief ontwikkelingslanden	192.735	192.735	-18.135	-18.135	174.600	174.600
03.03 Een hechtere Europese waardengemeenschap	10.100		-366		9.734	
03.04 Versterkte Nederlandse positie in de Unie van 28	37.722		-9.814		27.908	
04 Consulaire belangen en uitdragen van Nederlandse waarden en belangen						
04.01 Op basis van eigen verantwoordelijkheid consulaire dienstverlening bieden aan Nederlanders in het buitenland	12.045		1.333		13.378	
04.02 Samen met (keten)partners het personenverkeer reguleren	6.704		955		7.659	
04.03 Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur	8.435		-1.281		7.154	
04.04 Het inzetten van Publieksdiplomatie door het Postennetwerk en BZ om het beeld van Nederland in het buitenland te versterken en op een positief realistische manier uit te dragen	17.631	136	1.368	-30	18.999	106
04.05 Een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor internationale organisaties in Nederland	9.388		13.198		22.586	
05.00 Geheim						
05.01 Geheim	0		0		0	
06.00 Nominaal en onvoorzien						
06.01 Nominaal en onvoorzien	33.970		-33.970		0	
07.00 Algemeen						
07.01 Apparaatsuitgaven	704.257	230.386	40.322	7.954	744.579	238.340
Totaal	1.393.818	542.261	62.436	3.027	1.456.254	545.288

Begroting/ beleidsterrein/ artikel/ omschrijving	Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
VI Veiligheid en Justitie						
31 Nationale politie						
31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie	8.600	8.600	-88	-88	8.512	8.512
33 Veiligheid en criminaliteitsbestrijding						
33.03.39 Opsporing en vervolging; drugsbestrijding Suriname	200	200	-178	-178	22	22
33.03.10 Opsporing en vervolging; NFI	532		2	0	534	
36 Contraterorisme en Nationaal veiligheidsbeleid						
36. 02.58 Nat. Veiligheid en Terrorismebestrijding			0	0		
91 Apparaatsuitgaven kerndepartement						
91.01 Europol en Eurojust	34.286		-6.413	0	27.873	
91.01 WIPO	244		-26	0	218	
91.01 Eigen personeel/Attachés	1.472		597	0	2.069	
Totaal	45.334	8.800	-6.106	-266	39.228	8.534
VII Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties						
71.01 Apparaat (attachés)	173		4	0	177	
Totaal	173	0	4	0	177	0
VIII Onderwijs, Cultuur en Wetenschap						
06 Hoger Beroepsonderwijs						
06.70 Bekostiging HBO (beurzen niet EU)	3.155	3.155	0	0	3.155	3.155
07 Wetenschappelijk Onderwijs						
07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	51.342	44.390	1.246	1.093	52.588	45.483
08 Internationaal onderwijsbeleid						
08.71 Internationaal onderwijs;Subsidies	364		-153	0	211	
08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organisaties: attachés	135		0	0	135	
08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organisaties: overige	90		0	0	90	
08.77 Internationaal onderwijs; Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken; cultuur	450		0	0	450	
14.71 Cultuur; subsidies	4.566		1.173	0	5.739	
16 Onderzoek en wetenschappen						
16.70 Onderzoek en wetenschappen; WOTRO	454	454	0	0	454	454
16.71 Onderzoek en wetenschappen; Attaché China			0	0		
Totaal	60.556	47.999	2.266	1.093	62.822	49.092

Begroting/beleidsreïen/artikel/omschrijving	Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
IXB Financiën						
01 Belastingen						
01.03.01 Belastingdienst; eigen personeel (attachés)	1.044		0	0	1.044	
01.04.01 Belastingdienst; ICT materieel (attachés)	371		0	0	371	
04 Internationale betrekkingen						
04.50.01 Deelname aan internationale instellingen; Mult. Ontw. Banken en Fondsen	280.031	280.031	238.298	238.298	518.329	518.329
52.01 Technische assistentie	1.500		-111	0	1.389	
10.20 Nominaal en onvoorzien (attachés)	-64				-64	
21.01.01 Algemeen/apparaat (attachés)	1.067		30	0	1.097	
<i>Totaal</i>	<i>283.949</i>	<i>280.031</i>	<i>238.217</i>	<i>238.298</i>	<i>522.166</i>	<i>518.329</i>
X Defensie						
01 Opdracht inzet						
01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties/ verdeelartikel BIV	364.800		-89.574	0	275.226	
08 Ondersteuning krijgsmacht door CdO Dienstencentra						
08.02.34 Apparaatsuitgaven; Attachés	16.721		1.657	0	18.378	
<i>Totaal</i>	<i>381.521</i>	<i>0</i>	<i>-87.917</i>	<i>0</i>	<i>293.604</i>	<i>0</i>
XII Infrastructuur en Milieu						
11.01 Algemeen waterbeleid (Partners voor Water)	10.360		1.008	0	11.368	
17.01 Luchtvaart	1.015		98	0	1.113	
18.01 Scheepvaart	925		0	0	925	
19 Klimaat						
19.02 Klimaat; Int. Beleid, coordinatie en samenwerking	5.074		5.170	0	10.244	
19.02 Klimaat; Int. Beleid, coordinatie en samenwerking/CDM			0	0		
23.01 Meteorologie en seismologie (contributie WMO)	867	32	161	6	1.028	38
26.01 Bijdrage infrafonds			0	0		
98.01 Apparaatsuitgaven (attachés personeel)	1.372		-259	0	1.113	
98.02 Apparaatsuitgaven (attachés materieel)	600		-16	0	584	
<i>Totaal</i>	<i>20.213</i>	<i>32</i>	<i>6.162</i>	<i>6</i>	<i>26.375</i>	<i>38</i>

Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving	Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
XIII Economische Zaken						
11 Goed functionerende economie en markten						
11.55 Opdrachten	141		-131	0	10	
11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	2.405		250	0	2.655	
12 Een sterk innovatievermogen						
12.05 Subsidies			89	0	89	
12.65 Baten- en lastendiensten (attachés)	5.883		-1.386	0	4.497	
12.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	400		389	0	789	
13 Een excellent ondernemingsklimaat						
13.65 Baten- en lastendiensten (attachés)	8.597		509	0	9.106	
13.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.831		986	0	2.817	
14 Een doelmatige en duurzame energievoorziening						
14.55 Opdrachten (Joint Implementation)	314		-309	0	5	
14.95 Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	983		-180		803	
16 Een concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketen						
16.65 Bijdragen aan baten-lastendiensten (attachés)	14.601		0		14.601	
16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (FAO)	7.105	3.672	220	90	7.325	3.762
16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (UNEP)	788	249	-173	-7	615	242
16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (Overig)	968		1.134		2.102	
17 Groen onderwijs van hoge kwaliteit						
17.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a. ISRIC en bekostiging HBO)	1.269	15	31	1.236	1.300	1.251
18 Natuur, regio en ruimte						
18.55 Opdrachten	63		-63	0		
18.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.115		-75	0	1.040	
40 Apparaat						
40.10/20 Personeel en materieel kernministerie (attachés)	1.485		792	0	2.277	
Totaal	47.948	3.936	2.083	1.319	50.031	5.255
XV Sociale Zaken en Werkgelegenheid						
96.20.01 Apparaatsuitgaven (attachés)	482		9	0	491	
Totaal	482	0	9	0	491	0
XVI Volksgezondheid, Welzijn en Sport						
10.03 Apparaatsuitgaven (attachés)	1.198		120	0	1.318	
09.12.10 Bijdrage aan internationale organisaties/WHO-partnerschap	3.868		-52	0	3.816	
Totaal	5.066	0	68	0	5.134	0

Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving	Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
XVII Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking						
01 Duurzame handel en investeringen						
01.01 Versterkt internationaal handelssysteem, met aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	10.695	2.306	3.610	2.704	14.305	5.010
01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie en economische naamsbekendheid	70.599		-12.460	0	58.139	
01.03 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	350.893	336.000	-36.562	-29.226	314.331	306.774
01.04 Dutch good growth fund: intensivering van ontwikkelingsrelevante investeringen in en handel met ontwikkelingslanden door het Nederlandse en het lokale bedrijfsleven, met een focus op het MKB	150.000	150.000	-76.549	-76.549	73.451	73.451
02 Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water						
02.01 Toename van voedselzekerheid	328.795	328.795	6.580	6.580	335.375	335.375
02.02 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	188.157	188.157	6.300	6.300	194.457	194.457
02.03 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	115.368	114.386	3.329	2.497	118.697	116.883
03 Sociale vooruitgang						
03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	416.784	415.173	7.226	7.143	424.010	422.316
03.02 Gelijke rechten en kansen voor vrouwen	43.417	43.417	14.527	14.527	57.944	57.944
03.03 Versterkt maatschappelijk middenveld	335.282	335.282	-104.945	-104.945	230.337	230.337
03.04 Toename van het aantal goed opgeleide professionals, versterking van hoger- en beroepsonderwijsinstellingen en het bevorderen van beleidsrelevant onderzoek	52.159	52.159	-8.826	-8.826	43.333	43.333
04 Vrede en veiligheid voor ontwikkeling						
04.01 Humanitaire hulp	205.017	204.000	42.199	41.862	247.216	245.862
04.02 Budget Internationale Veiligheid; voorkomen en terugdringen van conflictsituaties	0		0	0		
04.03 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	189.554	189.554	164.037	164.037	353.591	353.591
04.04 Noodhulpfondsen	150.000	150.000	34.735	34.735	184.735	184.735
05 Versterkte kaders voor ontwikkeling						
05.01 Versterkte multilaterale betrokkenheid	164.352	164.352	-11.744	-11.744	152.608	152.608
05.02 Overig armoedebeleid	-93.166	-102.770	160.813	168.329	67.647	65.559
05.03 Bijdrage aan migratie en ontwikkeling	9.000	9.000	6.264	6.264	15.264	15.264
05.04 Nog te verdelen ivm wijzigingen BNI en/of toerekeningen						
Totaal	2.686.906	2.579.811	198.534	223.688	2.885.440	2.803.499

Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving	Begroting 2016		Mutatie		Realisaties 2016	
	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA	Totaal	wv. ODA
Toerekeningen						
EU-begroting	405.600	329.867	0	0	405.600	329.867
EKI-kwijtschelding	0	0	0	0		
Opvang asielzoekers	347.078	347.078	45.249	45.249	392.327	392.327
<i>Totaal</i>	<i>752.678</i>	<i>676.945</i>	<i>45.249</i>	<i>45.249</i>	<i>797.927</i>	<i>722.194</i>
TOTAAL UITGAVEN	5.678.644	4.139.815	461.005	512.414	6.139.649	4.652.229

Bijlage 1b. HGIS-ontvangsten 2016 per begroting en artikel (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidsterrein/artikel/omschrijving	Begroting 2016	Mutatie	Realisaties 2016
V Buitenlandse Zaken			
2 Veiligheid en stabiliteit			
10 Doorberekening Defensie diversen	197	-15	182
40 Restituties contributies	1.000	1.578	2.578
3 Europese samenwerking			
30 Restitutie Raad van Europa	150	127	277
4 Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen			
10 Consulaire dienstverlening aan Nederlanders	19.300	490	19.790
20 Consulaire dienstverlening aan vreemdelingen	22.000	10.034	32.034
40 Doorberekening Defensie diversen	790	4	794
7 Apparaat			
10 Diverse ontvangsten	21.450	22.817	44.267
20 Koersverschillen	0	3.835	3.835
Totaal	64.887	38.870	103.757
IXB Financiën			
04 Internationale financiële betrekkingen			
50.02/03 Ontvangsten IFI's	0	4.067	4.067
Totaal	0	4.067	4.067
X Defensie			
01 Opdracht inzet			
01.01/03 Crisisbeheersingsoperaties/overige	26.774	28.572	55.346
Totaal	26.774	28.572	55.346
XII Infrastructuur en Milieu			
19 Klimaat			
19.09 ontvangsten	0	2.000	2.000
Totaal	0	2.000	2.000
XIII Economische Zaken			
13 Een excellent ondernemersklimaat	0	10	10
16 Een concurr., duurz. en veilige agro-, viss.- en voedselket.	0	18	18
Totaal	0	28	28
XVII Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking			
1 Duurzame handel en investeringen			
Ontvangsten internationaal ondernemen	23.463	55.352	78.815
Ontvangsten DGGF	0	1.474	1.474
5 Versterkte kaders voor ontwikkeling			
20 Ontvangsten en restituties met betrekking tot leningen	27.129	1.365	28.494
21 Ontvangsten OS	121.176	-849	120.327
22 Koersverschillen OS	0	6.933	6.933
23 Diverse ontvangsten non-ODA	0	0	0
Totaal	171.768	64.275	236.043
TOTAAL ONTVANGSTEN	263.429	137.812	401.241

Bijlage 2. De ODA-uitgaven naar beleidsthema (bedragen x EUR 1000)

		Begroting 2016	Mutatie	Realisaties 2016	Begroting/artikel
1. Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten					
BZ	01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	5.736	1.391	7.127	V-01.01
	01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	35.250	-133	35.117	V-01.02
VenJ	33.03.39 Opsporing en vervolging; drugsbestrijding Suriname	200	-178	22	VI-03.39
	<i>Totaal</i>	<i>41.186</i>	<i>1.080</i>	<i>42.266</i>	
2. Vrede, veiligheid en stabiliteit					
BZ	02.03 Bevordering van ontwapening en wapenbeheersing, bestrijding van proliferatie van massavernietigingswapens en het voeren van een transparant en verantwoord wapenexportbeleid	3.252	-954	2.298	V-02.03
	02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	66.444	12.934	79.378	V-02.04
	02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	8.322	0	8.322	V-02.05
BH&OS	04.01 Humanitaire hulp	204.000	41.862	245.862	XVII-04.01
	04.03 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	189.554	164.037	353.591	XVII-04.03
	04.04 Noodhulpfondsen	150.000	34.735	184.735	XVII-04.04
V&J	31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie	8.600	-88	8.512	VI-03.21
	<i>Totaal</i>	<i>630.172</i>	<i>252.526</i>	<i>882.698</i>	
3. Europese samenwerking					
BZ	03.02 Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen en regio's, inclusief ontwikkelingslanden	192.735	-18.135	174.600	V-03.02
Toerek.	EU-begroting	329.867	0	329.867	Toerekening
	<i>Totaal</i>	<i>522.602</i>	<i>-18.135</i>	<i>504.467</i>	
4. Consulaire belangenbehartiging en internationaal uitdragen van Nl-se waarden en belangen					
BZ	04.04 Het inzetten van Publieksdiplomatie door het Postennetwerk en BZ om het beeld van Nederland in het buitenland te versterken en op een positief realistische manier uit te dragen	136	-30	106	V-04.04
	<i>Totaal</i>	<i>136</i>	<i>-30</i>	<i>106</i>	
5. Duurzame handel en investeringen					
BH&OS	01.01 Versterkt internationaal handelssysteem, met aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	2.306	2.704	5.010	XVII-01.01
	01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie en economische naamsbekendheid	0	0	0	XVII-01.02
	01.03 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	336.000	-29.226	306.774	XVII-01.03
	01.04 Dutch good growth fund: intensivering van ontwikkelingsrelevante investeringen in en handel met ontwikkelingslanden door het Nederlandse en het lokale bedrijfsleven, met een focus op het MKB	150.000	-76.549	73.451	XVII-01.04
	<i>Totaal</i>	<i>488.306</i>	<i>-103.071</i>	<i>385.235</i>	
6. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water					
BH&OS	02.01 Toename van voedselzekerheid	328.795	6.580	335.375	XVII-02.01
	02.02 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	188.157	6.300	194.457	XVII-02.02
	02.03 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergroten weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	114.386	2.497	116.883	XVII-02.03
IenM	23.01 Meteorologie en seismologie (contributie WMO)	32	6	38	XII-23.01
EZ	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (FAO)	3.672	90	3.762	XIII-16.95
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (UNEP)	249	-7	242	XIII-16.95
	<i>Totaal</i>	<i>635.291</i>	<i>15.466</i>	<i>650.757</i>	

		Begroting 2016	Mutatie	Realisaties 2016	Begroting / artikel
7. Sociale vooruitgang					
OCW	06.70 Bekostiging HBO (beurzen niet EU)	3.155	0	3.155	VIII-06.70
	07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	44.390	1.093	45.483	VIII-07.70/76
	16.70 Onderzoek en wetenschappen; WOTRO	454	0	454	VIII-16.70
EZ	17.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a. ISRIC en bekostiging HBO)	15	1.236	1.251	XIII-17.35
	17.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (Intern. onderwijs)	0	0	0	XIII-17.35
BHOS	03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	415.173	7.143	422.316	XVII-03.01
	03.02 Gelijke rechten en kansen voor vrouwen	43.417	14.527	57.944	XVII-03.02
	03.03 Versterkt maatschappelijk middenveld	335.282	-104.945	230.337	XVII-03.03
	03.04 Toename van het aantal goed opgeleide professionals, versterking van hoger- en beroepsonderwijsinstellingen en het bevorderen van beleidsrelevant onderzoek	52.159	-8.826	43.333	XVII-03.04
	<i>Totaal</i>	<i>894.045</i>	<i>-89.772</i>	<i>804.273</i>	
8. Versterkte kaders voor ontwikkeling					
Financiën	04.50.01 Deelname aan internationale instellingen; Mult. Ontw. Banken en Fondsen	280.031	238.298	518.329	IX-50.01
BH&OS	05.01 Versterkte multilaterale betrokkenheid	164.352	-11.744	152.608	XVII-05.01
	05.02 Overig armoedebeleid	-102.770	168.329	65.559	XVII-05.02
	05.03 Bijdrage aan migratie en ontwikkeling	9.000	6.264	15.264	XVII-05.03
Toerek.	Opvang asielzoekers	347.078	45.249	392.327	Toerekening
Toerek.	EKI-kwijtschelding	0	0	0	Toerekening
	<i>Totaal</i>	<i>697.691</i>	<i>446.396</i>	<i>1.144.087</i>	
Algemeen					
Div.	Overige uitgaven	230.386	7.954	238.340	diversen
	<i>Totaal</i>	<i>230.386</i>	<i>7.954</i>	<i>238.340</i>	
Totaal ODA binnen HGIS		4.139.815	512.414	4.652.229	
ODA buiten HGIS (instituten EZ)		4.725		4.725	
TOTAAL ODA		4.144.540	512.414	4.656.954	

Bijlage 3. ODA-prestatie 2016 (bedragen x EUR 1000)

ODA-PRESTATIE

(bedragen in miljoenen EUR)

ODA-prestatie in 2016

ODA-uitgaven (1)	4.657,0
Af: Aflossingen op ODA-leningen (2)	36,0
Af: Ontvangsten op eerdere ODA-uitgaven (3)	132,8
Netto ODA (1-2-3)	4.488,1
<i>BNI 2016</i>	692.260,0
ODA-prestatie 2016	0,65%

Bijlage 4. ODA-uitgaven 2016 in hulprelatie- overgangsrelatie- en exitlanden

Hulprelatielanden

2016

Afghanistan

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie 28.798.000

totaal 28.798.000

Burundi

2.1 Toename van voedselzekerheid 17.861.000

3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids 5.434.000

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie 1.418.000

totaal 24.713.000

Jemen

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden 2.000

2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie 3.863.000

3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids 5.765.000

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie 2.000.000

totaal 11.630.000

Mali

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden 457.000

2.1 Toename van voedselzekerheid 101.000

2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie 8.022.000

3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids 13.699.000

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie 6.900.000

totaal 29.179.000

Palestijnse gebieden

2.1 Toename van voedselzekerheid 4.804.000

2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie 3.560.000

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	8.987.000
totaal	17.351.000

Rwanda

2.1 Toename van voedselzekerheid	34.901.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	6.599.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	7.834.000
5.2 Overig armoedebeleid	63.000
totaal	49.397.000

Zuid-Soedan

2.1 Toename van voedselzekerheid	1.918.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	6.544.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	5.213.000
totaal	13.675.000

Overgangsrelatielanden

2016

Bangladesh

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	2.505.000
2.1 Toename van voedselzekerheid	6.369.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	16.462.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	6.994.000
3.2 Gelijke rechten en kansen voor vrouwen	2.071.000
totaal	34.401.000

Benin

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	720.000
2.1 Toename van voedselzekerheid	10.835.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	8.479.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	6.412.000

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	443.000
totaal	26.889.000

Ethiopië

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	920.000
2.1 Toename van voedselzekerheid	37.430.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	19.008.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	784.000
totaal	58.142.000

Ghana

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	2.003.000
2.1 Toename van voedselzekerheid	2.204.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	19.317.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	2.903.000
totaal	26.427.000

Indonesië

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	2.500.000
2.1 Toename van voedselzekerheid	2.768.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	5.481.000
2.3 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	1.874.000
3.4 Toename van het aantal goed opgeleide professionals, versterking van hoger- en beroepsonderwijsinstellingen en het bevorderen van beleidsrelevant onderzoek	1.129.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	4.775.000
totaal	18.527.000

Overgangsrelatielanden**2016****Kenia**

1.3 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	3.302.000
2.1 Toename van voedselzekerheid	3.260.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	8.045.000
2.3 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	678.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	175.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	1.517.000
totaal	16.977.000

Mozambique

2.1 Toename van voedselzekerheid	9.519.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	8.661.000
2.3 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	764.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	9.163.000
3.2 Gelijke rechten en kansen voor vrouwen	1.200.000
totaal	29.307.000

Oeganda

2.1 Toename van voedselzekerheid	12.563.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	2.755.000
totaal	15.318.000

Regionale programma's**2016****Afrika Grote Meren**

2.1 Toename van voedselzekerheid	932.000
2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie	3.249.000

2.3 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	1.315.000
3.1 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	3.396.000
4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	2.116.000
5.2 Overig armoedebeleid	115.000
totaal	11.123.000

Hoorn van Afrika

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	6.526.000
totaal	6.526.000

Midden-Amerika Programma

4.3 Rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, versterkte legitimiteit van democratische structuren en tegengaan van corruptie	25.000
totaal	25.000

Exitlanden 2016

Bolivia	0
Burkina Faso	0
Colombia	426.000
Congo, Democratische Republiek	412.000
Egypte	124.000
Georgië	0
Guatemala	0
Kosovo	0
Moldavië	0
Mongolië	0
Nicaragua	0
Pakistan	1.103.000
Senegal	0
Soedan	0
Suriname	2.995.000
Tanzania	0

Vietnam	0
Zambia	0
Zuid-Afrika	1.246.000

Totaal Exitlanden	6.306.000
--------------------------	------------------

Deze overzichten betreffen enkel de aan de ambassades gedelegeerde landenbudgetten (en omvat niet de uitgaven uit centrale budgetten).

Bijlage 5. Non-ODA uitgaven 2016 per beleidsthema (bedragen x EUR 1000)

Begroting/beleidsreïen/artikel/omschrijving	Begroting 2016	Mutatie	Realisaties 2016	Begroting / artikel	
1. Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten					
BZ	01.01 Goed functionerende internationale instellingen met een breed draagvlak	52.185	-4.743	47.442	V-01.01
	01.02 Bescherming en bevordering van mensenrechten	18.920	2.206	21.126	V-01.02
V&J	33.03.10 Opsporing en vervolging; NFI	532	2	534	VI-03.10
	91.01 Europol en Eurojust	34.286	-6.413	27.873	VI-01.07
	91.01 WIPO	244	-26	218	VI-01.09
	<i>Totaal</i>	<i>106.167</i>	<i>-8.974</i>	<i>97.193</i>	
2. Vrede, veiligheid en stabiliteit					
BZ	02.01 Goede internationale samenwerking ter bevordering van de eigen en bondgenootschappelijke veiligheid	16.122	797	16.919	V-02.01
	02.02 Bestrijding en terugdringing van internationaal terrorisme en andere vormen van internationale criminaliteit	7.900	-206	7.694	V-02.02
	02.03 Bevordering van ontwapening en wapenbeheersing, bestrijding van proliferatie van massavernietigingswapens en het voeren van een transparant en verantwoord wapenexportbeleid	7.542	2.503	10.045	V-02.03
	02.04 Bevordering van veiligheid, stabiliteit en rechtsorde in internationaal verband	128.040	52.280	180.320	V-02.04
	02.05 Bevordering van transitie in prioritaire gebieden	11.118	2.751	13.869	V-02.05
IenM	26.01 Bijdrage infrafonds	0	0	0	XII-26.01
BHOS	04.01 Humanitaire hulp	1.017	337	1.354	XVII-04.01
	04.02 Budget Internationale Veiligheid; voorkomen en terugdringen van co	0	0	0	XVII-04.02
V&J	31.03.21 Kwaliteit, Arbeidsvoorwaarden en ICT politie	0	0	0	VI-03.21
	36. 02.58 Nat. Veiligheid en Terrorismebestrijding	0	0	0	VI-02.58
Defensie	01.01.01 Crisisbeheersingsoperaties/ verdeelartikel BIV	364.800	-89.574	275.226	X-01.01
	08.02.33 Ondersteuning operationele eenheden	0	0	0	X-02.33
	<i>Totaal</i>	<i>536.539</i>	<i>-31.112</i>	<i>505.427</i>	
3. Europese samenwerking					
BZ	03.03 Een hechtere Europese waardengemeenschap	10.100	-366	9.734	V-03.03
	03.04 Versterkte Nederlandse positie in de Unie van 28	37.722	-9.814	27.908	V-03.04
Toerek.	EU-begroting	75.733	0	75.733	Toerekening
	<i>Totaal</i>	<i>123.555</i>	<i>-10.180</i>	<i>113.375</i>	
4. Consulaire belangenbehartiging en internationaal uitdragen van Nlse waarden en belangen					
BZ	04.01 Op basis van eigen verantwoordelijkheid consulaire dienstverlening bieden aan Nederlanders in het buitenland	12.045	1.333	13.378	V-04.01
	04.02 Samen met (keten)partners het personenverkeer reguleren	6.704	955	7.659	V-04.02
	04.03 Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur	8.435	-1.281	7.154	V-04.03
	04.04 Het inzetten van Publieksdiplomatie door het Postennetwerk en BZ om het beeld van Nederland in het buitenland te versterken en op een positief realistische manier uit te dragen	17.495	1.398	18.893	V-04.04
	04.05 Een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor internationale organisaties in Nederland	9.388	13.198	22.586	V-04.05
OCW	08.77 Internationaal onderwijs; Bijdrage aan andere begrotingshoofdstuk	450	0	450	VIII-08.77
	14.71 Cultuur; subsidies	4.566	1.173	5.739	VIII-14.71
	<i>Totaal</i>	<i>59.083</i>	<i>16.776</i>	<i>75.859</i>	

Begroting/beleidsrelin/artikel/omschrijving		Begroting 2016	Mutatie	Realisaties 2016	Begroting/artikel
5. Duurzame handel en investeringen					
BH&OS	01.01 Versterkt internationaal handelssysteem, met aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	8.389	906	9.295	XVII-01.01
	01.02 Versterkte Nederlandse Handels- en Investeringspositie en economische naamsbekendheid	70.599	-12.460	58.139	XVII-01.02
	01.03 Versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden	14.893	-7.336	7.557	XVII-01.03
	01.04 Dutch good growth fund: intensivering van ontwikkelingsrelevante investeringen in en handel met ontwikkelingslanden door het Nederlandse en het lokale bedrijfsleven, met een focus op het MKB	0	0	0	XVII-01.04
EZ	11.55 Opdrachten	141	-131	10	XIII-11.55
	11.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	2.405	250	2.655	XIII-11.95
	12.05 Subsidies	0	89	89	XIII-12.05
	12.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	400	389	789	XIII-12.95
	13.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.831	986	2.817	XIII-13.95
	<i>Totaal</i>	<i>98.658</i>	<i>-17.307</i>	<i>81.351</i>	
6. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water					
BH&OS	02.03 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergrote weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering	982	832	1.814	XVII-02.03
IenM	11.01 Algemeen waterbeleid (Partners voor Water)	10.360	1.008	11.368	XII-11.01
	17.01 Luchtvaart	1.015	98	1.113	XII-17.01
	18.01 Scheepvaart	925	0	925	XII-18.01
	19.02 Klimaat; Int. Beleid, coordinatie en samenwerking	5.074	5.170	10.244	XII-19.02
	19.02 Klimaat; Int. Beleid, coordinatie en samenwerking/CDM	0	0	0	XII-19.02
	23.01 Meteorologie en seismologie (contributie WMO)	835	155	990	XII-23.01
EZ	14.55 Opdrachten (Joint Implementation)	314	-309	5	XIII-14.55
	14.95 Bijdragen aan (inter)nationale organisaties	983	-180	803	XIII-14.95
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (FAO)	3.433	130	3.563	XIII-16.95
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (UNEP)	539	-166	373	XIII-16.95
	16.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties (Overig)	968	1.134	2.102	XIII-16.95
	18.55 Opdrachten	63	-63	0	XIII-18.55
	18.95 Bijdragen (inter)nationale organisaties	1.115	-75	1.040	XIII-18.95
	<i>Totaal</i>	<i>26.606</i>	<i>7.734</i>	<i>34.340</i>	
7. Sociale vooruitgang					
OCW	07.70/76 Wetenschappelijk onderwijs	6.952	153	7.105	VIII-07.70/76
	08.71 Internationaal onderwijs;Subsidies	364	-153	211	VIII-08.71
	08.76 Internationaal onderwijs Bijdragen (inter)nationale organisaties: overige	90	0	90	VIII-08.76
VWS	09.12.10 Bijdrage aan internationale organisaties/WHO-partnerschap	3.868	-52	3.816	XVI-09.12.10
EZ	17.35 Groen onderwijs van hoge kwaliteit (o.a. ISRIC en bekostiging HBO)	1.254	-1.205	49	XIII-17.35
BHOS	03.01 Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten voor iedereen en een halt aan de verspreiding van HIV/aids	1.611	83	1.694	XVII-03.01
	03.04 Toename van het aantal goed opgeleide professionals, versterking van hoger- en beroepsonderwijsinstellingen en het bevorderen van beleidsrelevant onderzoek	0	0	0	XVII-03.04
	<i>Totaal</i>	<i>14.139</i>	<i>-1.174</i>	<i>12.965</i>	
8. Versterkte kaders voor ontwikkeling					
BHOS	05.02 Overig armoedebeleid	9.604	-7.516	2.088	XVII-05.02
Financiën	52.01 Technische assistentie	1.500	-111	1.389	IX-52.01
	<i>Totaal</i>	<i>11.104</i>	<i>-7.627</i>	<i>3.477</i>	
Overige uitgaven					
Div.	Overige uitgaven	562.978	455	563.433	Div. Begrotingen
	<i>Totaal</i>	<i>562.978</i>	<i>455</i>	<i>563.433</i>	
Totaal non-ODA		1.538.829	-51.409	1.487.420	

Bijlage 6: Internationale klimaatfinanciering voor ontwikkelingslanden 2016

Inleiding

In 2009 zeiden de rijke landen in Kopenhagen toe om vanaf 2020 USD 100 miljard per jaar te mobiliseren uit publieke en private bronnen om ontwikkelingslanden te ondersteunen bij het beheersbaar houden van klimaatverandering. Deze afspraak werd bij de Klimaattop in Parijs in 2015 herbevestigd. De jaarlijkse bijdragen tot 2020 zijn niet vastgelegd, maar de ontwikkelde landen hebben toegezegd de komende jaren naar dit bedrag toe te werken. Ook Nederland werkt daarom aan een geleidelijke opschaling van zijn klimaatfinanciering. De Kamer is op 7 juli 2016 per brief geïnformeerd over de hoofdlijnen van deze inzet ([Kamerstuk 31793 nr. 158](#)).

Klimaatuitgaven van de Nederlandse overheid in 2016

In 2016 deed de Nederlandse overheid in totaal EUR 472 miljoen aan publieke klimaatuitgaven. Deze klimaatuitgaven werden gerealiseerd in 300 ontwikkelingsactiviteiten die deels of volledig ten goede kwamen aan reductie van broeikasgassen (klimaatmitigatie) of vergroting van de weerbaarheid tegen klimaatverandering (klimaatadaptatie). Hiermee werd de stijgende lijn in publieke klimaatfinanciering van de afgelopen jaren gecontinueerd.

De gerealiseerde publieke klimaatuitgaven in 2016 liggen aanzienlijk hoger dan de schatting van EUR 350 miljoen die in de HGIS nota werd opgenomen. Hiervoor zijn twee redenen. Ten eerste is in 2016 een groter dan verwachte bijdrage aan de Wereldbank voor IDA (*International Development Association*) gedaan, die voor EUR 93 miljoen ten goede komt aan klimaatrelevante projecten. Dit komt door het feit dat betalingen voor 2017 naar voren zijn gehaald en in 2016 zijn verricht. Ten tweede zijn er steeds meer uitgaven, vooral op het terrein van voedselzekerheid, die tevens bijdragen aan klimaatadaptatie en -mitigatie, nu steeds duidelijker wordt dat klimaatverandering duurzame ontwikkelingsresultaten ondermijnt.

Klimaatuitgaven werden vooral gerealiseerd onder het begrotingsartikel van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking voor duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water (beleidsartikel 2). Met de middelen voor duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en klimaat (artikelonderdeel 2.3) richt Nederland zich op vergroting van toegang tot hernieuwbare energie, duurzaam beheer van bossen en *wetlands* en mobilisering van private financiering voor klimaatrelevante investeringen. Binnen het thema voedselzekerheid (artikelonderdeel 2.2) steunt Nederland activiteiten die de productiviteit van de landbouw verhogen in een context van klimaatverandering en boeren weerbaarder maken tegen klimaatverandering. Waar mogelijk wordt dit gecombineerd met de introductie van landbouwmethodes en -technieken die minder broeikasgassen uitstoten. Inzet van de waterprogramma's (artikelonderdeel 2.1) is de waterproductiviteit in de landbouw te verhogen, schaarser water beter te beheren, de bevolking in delta's beter te beschermen tegen overstromingen en toegang tot water en sanitaire voorzieningen te verbeteren op een wijze die bestendig is tegen de gevolgen van klimaatverandering.

Er zijn meer begrotingsartikelen waaronder klimaatrelevante activiteiten worden uitgevoerd. Zo worden met het bedrijfsleveninstrumentarium klimaatrelevante investeringen ondersteund, onder andere in hernieuwbare energie. Een aantal nieuwe partnerschappen met maatschappelijke organisaties zet zich mede in om de bevolking in ontwikkelingslanden minder kwetsbaar voor klimaatverandering te maken. Tot slot leveren multilaterale ontwikkelingsbanken en een aantal VN-organisaties en fondsen met Nederlandse steun een groeiende bijdrage aan klimaatactie.

Een aantal noemenswaardige projecten die in 2016 zijn gestart, zijn:

- Het *Energy Sector Management Assistance Program* (ESMAP) van de Wereldbank dat ontwikkelingslanden ondersteunt in hun transitie naar hernieuwbare energie met beleidsondersteuning en projectvoorbereiding.
- De ondersteuning van de stad Beira in Mozambique om deze weerbaarder te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering, met name overstromingen.
- De inzet van expertise uit Nederland om het Nationaal Waterinstituut in Benin te ondersteunen bij de formulering van een deltaplan om de bevolking langs de kust en in het stroomgebied van de Ouémé minder kwetsbaar voor overstromingen te maken.

- Het *Funding Leadership Opportunities for Women* programma van Action Aid dat werkt aan vergroting van de inkomsten van vrouwen in Ghana, Rwanda, Pakistan en Bangladesh, onder andere door klimaatbestendige landbouwmethoden te bevorderen.
- Steun aan Syrische vluchtelingen en gastgemeenschappen in Libanon om hun inkomsten te verhogen door middel van de promotie van klimaatslimme landbouw.

In onderstaande tabel zijn de publieke klimaatuitgaven in 2016 per beleidsartikel weergegeven.

Publieke klimaatfinanciering voor ontwikkelingslanden 2016 (bedragen in miljoen EUR)¹			
Artikel	Indicatie 2016	Mutatie 2016	Realisatie 2016
1. Duurzame handel en investeringen	15	24	39
2. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water			
<i>2.1 Toename van voedselzekerheid</i>	50	28	78
<i>2.2 Verbeterd waterbeheer, drinkwater en sanitatie</i>	60	9	69
<i>2.3 Duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, tegengaan van klimaatverandering en vergroting weerbaarheid van de bevolking tegen onafwendbare klimaatverandering</i>	95	-5	90
3. Sociale vooruitgang	50	-11	39
4. Vrede, veiligheid en stabiliteit		14	14
Overig			
Internationale financiële instellingen en VN	80	63	143
Totaal publieke klimaatfinanciering	350	122	472

De EUR 472 miljoen publieke uitgaven voor klimaat kwalificeren als ODA.

Nederlandse inzet private klimaatfinanciering

Nederland mobiliseerde in 2016 EUR 209 miljoen aan private investeringen in klimaatprojecten. In onderstaande tabel is af te lezen dat deze investeringen werden gerealiseerd met verschillende instrumenten: bilaterale programma's, multi-donorfondsen, multilaterale klimaatfondsen, FMO en multilaterale ontwikkelingsbanken. De inzet voor 2016 was om EUR 200 miljoen aan private klimaatfinanciering te kunnen rapporteren. Dit bedrag is behaald.

Gemobiliseerde private klimaatfinanciering in 2016	Bedragen in miljoen EUR²
<i>Gemobiliseerd via bilaterale programma's</i>	
Fonds Duurzaam Ondernemen en Voedselzekerheid (FDOV)	7,44
Fonds Duurzaam Water (FDW)	1,61
Ghana Wash Window (GWW)	1,10
Solidaridad	0,26
<i>Gemobiliseerd via multi-donorfondsen</i>	
Initiatief Duurzame Handel (IDH)	6,96
Initiatief Duurzame Handel/Initiative for Sustainable Landscapes (IDH/ISLA)	0,40
Energizing Development (EnDev)	14,47
Global Agriculture and Food Security Programme (GAFSP)	0,99
Private Infrastructure Development Group (PIDG)	0,72
<i>Gemobiliseerd via multilaterale klimaatfondsen</i>	
Global Environment Facility (GEF)	3,38

¹ Bedragen zijn voorlopige cijfers; definitieve cijfers worden aan UNFCCC gerapporteerd. De afwijkingen zullen niet substantieel zijn.

² Bedragen zijn de best mogelijk schatting op basis van de thans beschikbare cijfers.

Green Climate Fund (GCF)	pm ³
<i>Gemobiliseerd via FMO</i>	16,00
<i>Gemobiliseerd via multilaterale ontwikkelingsbanken</i>	117,89
<i>Gemobiliseerd via Europese Investeringsbank</i>	37,62 ⁴
Totaal	209,04

De Nederlandse inzet van de afgelopen jaren om de rapportage over private klimaatfinanciering internationaal te verbeteren, leidde in 2016 tot een eerste prognose van de verwachte private klimaatfinanciering tussen nu en 2020. De OESO bracht in een [rapport aan de COP](#) in beeld welke hefboom tussen publieke en private fondsen verwacht kan worden op basis van de ervaringen in 2013 en 2014 en gaf een prognose van de verwachte private klimaatfinanciering in 2020. Op basis van die cijfers is berekend dat de klimaatleningen van ontwikkelingsbanken gemiddeld 42 procent van de waarde van de lening aan private investeringen mobiliseren. Hoewel dit een grove methode is, kan op basis hiervan met een redelijke mate van betrouwbaarheid berekend worden tot hoeveel private investeringen de door Nederland gefaciliteerde leningen hebben geleid. De komende jaren zal de methode worden verbeterd. De verwachting is dat door meer transparantie, een grotere inzet op klimaat door de banken en betere instrumenten om private partijen te betrekken dit bedrag in de toekomst zal stijgen.

Nederland investeerde ook in 2016 in innovatie van financieringsinstrumenten:

- Nederlandse steun voor het *Global Innovation Lab for Climate Finance* leidde tot vier nieuwe klimaatinstrumenten.
- In het kader van het *Global Innovation Lab* werd geïnvesteerd in een waterfaciliteit waaruit ondersteuning wordt geboden om lokale waterobligaties uit te geven in ontwikkelingslanden. Dit project zorgt ervoor dat lokale private financiering beschikbaar komt voor klimaatbestendige waterprojecten. De Nederlandse watersector is actief betrokken bij de eerste *pilot* in Kenia.
- Ook in Nederland is een proces gestart dat Nederlandse klimaatideeën promoot bij verschillende investeerders groepen (Mobilising More, www.momo4climate.org). Via dit proces werd in 2016 een zeewierproject van IHC en een biobrandstofproject in Ghana van de Nederlandse OPIN Foundation ondersteund.
- Het FMO-klimaatfonds *Climate Investor One* selecteerde de eerste projecten, onder andere in Rwanda en de Filipijnen.

Definities en methode: grote verschillen door rekenwijze

Klimaatfinanciering is onderdeel van de internationale onderhandelingen. Op dit moment bieden de VN-teksten over klimaatfinanciering weinig houvast voor een eenduidige rapportage. In Parijs is afgesproken dat in 2018 wordt vastgelegd hoe vanaf 2020 over klimaatfinanciering zal worden gerapporteerd.

In 2015 hebben de belangrijkste klimaatdonoren, waaronder Nederland, een [gezamenlijke verklaring](#) opgesteld over hetgeen zij verstaan onder klimaatfinanciering. Deze verklaring ligt nog steeds ten grondslag aan de Nederlandse rapportage. Nederland rapporteert vooralsnog niet over waarde van leningen maar over de middelen die ter beschikking worden gesteld aan financiële instellingen om deze leningen mogelijk te maken. Hierin is Nederlands behoudend ten opzichte van andere donoren. Op basis van de uitkomsten van de onderhandelingen zal Nederland bezien of de rapportage moet worden aangepast.

³ Het GCF heeft in 2016 nog geen uitgaven gedaan.

⁴ Aangezien in de EU is afgesproken dat de EU over de klimaatfinanciering van EU-instellingen rapporteert aan UNFCCC, zal dit bedrag niet door Nederland aan UNFCCC worden gerapporteerd. De gemobiliseerde private klimaatfinanciering die aan UNFCCC zal worden gerapporteerd, bedraagt derhalve EUR 171,49 miljoen.

Bijlage 7: Internationale inspanningen op asiel en migratie 2016

Inleiding

Begin 2016 waren er wereldwijd ruim 65 miljoen mensen op de vlucht, dat betekent [1 op de 113 wereldburgers](#). Het duurt steeds langer voordat vluchtelingen terug naar huis kunnen keren en zij verblijven steeds vaker in steden dan in vluchtelingenkampen.

Diplomatiek resultaat

Tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap zijn de kaders neergezet voor een duurzame aanpak van de **Europese migratieproblematiek**. De [EU-Turkije verklaring](#) van 18 maart jl. en de implementatie daarvan hebben geleid tot een drastische daling van de ongecontroleerde instroom van migranten vanuit Turkije naar de Griekse eilanden en daarmee ook het aantal verdrinkingen in de Egeïsche Zee. Ook is er is een begin gemaakt met het veiliger maken van de Europese grenzen mede door de oprichting van een [Europese Grens- en Kustwacht](#).

In opvolging van de **Valletta-top** van 11 en 12 november 2015 is de migratiesamenwerking met landen in Afrika geïntensiveerd. Ook Nederland heeft hieraan bijgedragen en zet in op het versterken van de bredere relaties met derde landen, zowel bilateraal als in EU-verband. Zo leidt Nederland het [Regional Development Protection Programme](#) in de Hoorn van Afrika dat is gericht op betere bescherming van en het bieden van betere toekomstperspectieven aan vluchtelingen, en heeft minister Koenders namens de Hoge Vertegenwoordiger van de EU voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid Mogherini in april 2016 migratiedialogen op hoog niveau gevoerd met [Mali, Ghana](#) en [Ivoorkust](#). Daarnaast is Nederland nauw betrokken geweest bij de versterking van een [brede migratiesamenwerking met Mali](#) - onder andere met een bezoek van minister Koenders in december jl. -in het licht van de ontwikkeling van zogenoemde [EU-migratiecompacts](#) met een aantal belangrijke herkomst- en transitlanden. Op 19 september 2016 namen minister Koenders en minister Ploumen deel aan de [VN-top over grootschalige vluchtelingen- en migratiestromen](#). Hier werd een [politieke verklaring](#) (*New York Declaration on Refugees and Migrants*) aangenomen, waarin onder meer staat dat zal worden toegewerkt naar de aannname van een *Global Compact on Refugees* en een *Global Compact for safe and orderly and regular Migration* in 2018. Daarnaast werd de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) onderdeel van de VN.

Opvang in de regio

Nederland heeft in 2016, naast noodhulp, een bijdrage geleverd aan de structurele opvang van vluchtelingen in de buurlanden van Syrië. Het kabinet stelde in mei 2016 een extra bijdrage van 260 miljoen euro ter beschikking voor programma's in Libanon, Jordanië, Turkije en Irak. De programma's zijn meerjarig en richten zich op zowel vluchtelingen als gastgemeenschappen. Dit is van belang om toenemende spanningen en instabiliteit in landen van opvang tegen te gaan. Nederland zet in het bijzonder in op het verbeteren van toegang tot (beroeps)onderwijs, het verbeteren van basisvoorzieningen in gemeentes die veel vluchtelingen opvangen, en het scheppen van extra werkgelegenheid, in het bijzonder in de landbouwsector en via ondersteuning van het MKB. Door het bieden van werk en onderwijs worden vluchtelingen beter in staat gesteld een leven op te bouwen in de landen van opvang, tot terugkeer mogelijk is. Met [Libanon en Jordanië](#) heeft de EU inmiddels overeenstemming bereikt over de inhoud van compacts, die erop gericht zijn om deze landen te ondersteunen bij het bieden van een duurzaam perspectief aan vluchtelingen en het ondersteunen van gastgemeenschappen. Nederland is hier verheugd over en heeft zich ook bilateraal ingespannen om de [opvang in de Syrië-regio](#) te verbeteren. Mede op [aandringen van Nederland](#) richtte de Wereldbank in 2016 de [Concessional Financing Facility](#) voor Libanon en Jordanië op. Door het verstrekken van zachte leningen biedt de faciliteit toekomstperspectief aan vluchtelingen en vergroot het de weerbaarheid van gastgemeenschappen. In totaal heeft Nederland EUR 25 miljoen bijgedragen en was Nederland de eerste donor na oprichting van de Concessional Financing Facility. In Jordanië ondersteunt Nederland speciale inhaallessen voor vluchtelingen en kwetsbare Jordaanse kinderen, waarvan ruim 7.700 kinderen profiteren. In Turkije is in samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven een pilot gestart waarbij 200 Syrische vluchtelingen een baan krijgen bij Nederlandse bedrijven. In Irak droeg Nederland via een stabilisatieprogramma van UNDP bij aan de terugkeer van ontheemden naar hun oorspronkelijke woongebieden. Uit het NFRP-Shiraka wordt sinds medio 2014 een beurzenprogramma gefinancierd dat 150 Syrische studenten in staat stelt te studeren aan de universiteit van Gaziantep in Turkije.

Op het gebied van noodhulp zijn vanuit het Relief Fund in 2016 diverse innovatieve programma's gefinancierd, waaronder *UN Global Pulse's Big Data Innovation for Humanitarian Action* en *WFPs mobile Vulnerability Analysis and Mapping (mVAM)*. mVAM verzamelt *real time data* over voedselprijzen in dertig landen. Dit doen ze door de lokale bevolking te benaderen middels sms, telefoongesprekken, en *interactive voice response* technologie. Hiermee wordt informatie over de voedselzekerheid verzameld op het gebied van o.a. (bij)voeding en markt-gerelateerde informatie. Deze informatie wordt gedeeld met humanitaire organisaties en signaleert in welke gebieden bepaalde voedselhulp nodig is. Deze informatievoorziening draagt bij aan verbetering van de inzet van hulpmiddelen in de regio.

Grondoorzaken: werkgelegenheid

Naast noodhulp en opvang in de regio, heeft Nederland in 2016 ingezet op bestrijding van de grondoorzaken van migratie. Het is van groot belang jongeren meer kansen te geven hun dromen en ambities waar te maken in eigen land. De eerste investeringen van de in 2015 aangekondigde inzet van EUR 50 miljoen ter bevordering van ondernemerschap door en werkgelegenheid voor Afrikaanse jongeren zijn tot stand gekomen in 2016. De vier *Local Employment in Africa for Development (LEAD)* consortia onder leiding van respectievelijk [SPARK](#), [Hivos](#), [Oxfam Novib](#) en [SOS Kinderdorpen](#) zijn gestart met de uitvoering van activiteiten in zeven (Noord-)Afrikaanse landen. Binnen het *Dutch Good Growth Fund (DGGF)* is EUR 25 miljoen extra beschikbaar gesteld voor het creëren van banen en het bevorderen van jong ondernemerschap in achttien landen in Afrika.

Ook met het NFRP-Shiraka wordt werkgelegenheid bevorderd, vooral voor jongeren en vrouwen. Zo worden in Tunesië twee projecten van de International Labour Organization gefinancierd, die zijn gericht op het bevorderen van werkgelegenheid in het noordwesten van het land.

Het EU *Trust Fund* voor Afrika beoogt o.a. de grondoorzaken van destabilisatie en migratie aan te pakken door economische kansen te creëren, in het bijzonder voor jongeren en vrouwen. Eind 2016 is in dit kader met aanvullende steun van Nederland in Mali een activiteit gestart gericht op jeugdwerkgelegenheid in de tuinbouwsector onder leiding van SNV in samenwerking met ICCO en Waste.

Grondoorzaken: instabiliteit en conflict

Via de Wederopbouw tender zijn van 2012 tot 2016 programma's van NGO's als ZOA, Spark, Save The Children en CARE ondersteund, die zich in fragiele staten waaronder Afghanistan, Burundi, Jemen en Zuid-Sudan o.a. richtten op het bevorderen van ondernemerschap door en werkgelegenheid voor jongeren. De *call for proposals* voor het [Addressing Root Causes \(ARC\)](#) fonds mondde eind 2016 uit in subsidies aan negentien consortia van NGO's in Afghanistan, Pakistan, Syrië, Jordanië, Libanon, Mali, Sudan, Zuid-Sudan, Somalië, Ethiopië en Burundi. De helft van deze programma's zet- naast op andere oorzaken van conflict, instabiliteit en migratie- ook in op ondernemerschap door en werkgelegenheid voor jongeren.

Vanuit NFRP-Shiraka wordt verder ingezet op de veranderende relatie tussen burger en overheid in de Arabische regio, waarbij de burger meer wordt betrokken bij het bestuur en de autoriteiten meer verantwoording afleggen aan de burgers. In dat kader worden lokale maatschappelijke initiatieven ondersteund en worden overheden ondersteund op het gebied van goed bestuur, onder andere door het trainen van ambtenaren.

Asiel

De [totale asieliinstroom](#) (eerste asielaanvragen, herhaalde asielaanvragen en nareizigers) was in 2016 met 31.600 bijna de helft lager dan in het piekjaar 2015 (58.900). In ruim één derde van alle gevallen betrof het Syriërs (34%), gevolgd door Eritreeërs (9%) en Albanen (5%).

Consulair

Als gevolg van de asieliinstroom namen ook de verzoeken voor gezinshereniging toe. In totaal zijn in 2016 9.317 nareis-aanvragen ingediend. De ambassades spelen een rol in het nareis-proces aangezien zij op verzoek van de IND enkele nadere onderzoeken uitvoeren en uiteindelijk ook de machtiging tot voorlopig verblijf (MVV) afgeven waarmee het gezinlid naar Nederland reist.

Bijlage 8: Overzicht indicatoren en streefwaarden 2016 BHOS

In de begroting voor 2016 zijn geen indicatoren en streefwaarden opgenomen. Kwantitatieve resultaten op basis van de indicatoren uit de begroting voor 2017 zijn opgenomen in onderstaande tabel om de voortgang op de doelstellingen inzichtelijk te maken. Onder de beleidsconclusies wordt toegelicht welke factoren daarbij een rol hebben gespeeld. Vanaf het Jaarverslag over de begroting 2017 zal het kabinet op basis van de dan beschikbare informatie rapporteren over behaalde resultaten, mede op basis van de 15 indicatoren en streefwaarden in de begroting voor 2017.

Art.	Thema	Resultaatgebied	Indicator	Waarde 2016 ⁵	Streefwaarde 2017	Streefwaarde 2020	Bron
1	Private sector-ontwikkeling (PSD)	Bedrijfsontwikkeling	Aantal banen ondersteund door PSD-programma's (<i>direct jobs supported</i> naar internationaal geharmoniseerde definitie)	66.379	160.000 in dat jaar bereikt	180.000 in dat jaar bereikt	https://aiddata.rvo.nl/results/
		Bedrijfsontwikkeling	Aantal bedrijven (Nederlandse en lokale ondernemingen) met een ondersteund plan voor investering, handel of dienstverlening	2.662	2.250 in dat jaar bereikt	2.500 in dat jaar bereikt	https://aiddata.rvo.nl/results/
2	Voedselzekerheid	Uitbannen van de huidige honger en ondervoeding	Aantal mensen met verbeterde inname van voedsel	14,5 miljoen mensen	10 miljoen in dat jaar bereikt	20 miljoen in dat jaar bereikt	Alle decentrale partners en UNICEF
		Stimuleren van duurzame en inclusieve groei van de landbouwsector	Aantal boeren met toegenomen productiviteit en inkomen	1,5 miljoen boeren	4,5 miljoen in dat jaar bereikt	5,5 miljoen in dat jaar bereikt	Alle decentrale partners
		Creëren van ecologisch duurzame voedselsystemen	Aantal hectare landbouwgrond dat eco-efficiënter wordt gebruikt	120.000 hectare	3 miljoen in dat jaar bereikt	5 miljoen in dat jaar bereikt	Alle decentrale partners
2	Water	Drinkwater, sanitaire voorzieningen en hygiëne	Het aantal mensen met toegang tot een verbeterde waterbron	1,33 miljoen	1 miljoen in dat jaar bereikt	8 miljoen, cumulatief <i>(30 miljoen, cumulatief in 2030)</i>	Centrale en decentrale partners
		Drinkwater, sanitaire	Het aantal mensen met toegang tot verbeterde	1,27 miljoen	1,5 miljoen in dat jaar bereikt	12 miljoen,	Centrale en decentrale

⁵ Onder 'Waarde 2016' zijn de resultaten die behaald zijn in 2016 opgenomen voor zover die in dit stadium beschikbaar konden worden gesteld door de uitvoerende organisaties. In de resultatenrapportage die uitkomt in september 2017 zullen de volledige resultaten worden gepresenteerd.

		voorzieningen en hygiëne	sanitaire voorzieningen en voorlichting over hygiënische leefomstandigheden			cumulatief <i>(50 miljoen, cumulatief in 2030)</i>	partners
		Verbeterd stroomgebied beheer en veilige delta's	Het aantal mensen dat voordeel ondervindt van verbeterd stroomgebied beheer en veiligere delta's	3,11 miljoen	3 miljoen in dat jaar bereikt	20 miljoen, cumulatief	Centrale en decentrale partners
2	Klimaat	Hernieuwbare energie	Aantal mensen met toegang tot hernieuwbare energie	2,2 miljoen	2,3 miljoen in dat jaar bereikt	11,5 miljoen, cumulatief <i>(50 miljoen, cumulatief in 2030)</i>	Centrale en decentrale partners
3	Vrouwenrechten en gendergelijkheid	Verbeterde randvoorwaarden voor vrouwenrechten en gender gelijkheid	Aantal aantoonbare bijdragen door publieke instanties en bedrijven aan betere randvoorwaarden voor vrouwenrechten en gendergelijkheid (outcome)	Nog geen data beschikbaar	100 in dat jaar bereikt	500	Niet van toepassing
		Versterkte capaciteit van maatschappelijke organisaties	Aantal maatschappelijke organisaties met versterkte capaciteit voor de bevordering van vrouwenrechten en gendergelijkheid (output)	Nog geen data beschikbaar	50 in dat jaar bereikt	350, cumulatief	Niet van toepassing
3	Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten (SRGR) en HIV	Toegang tot <i>family planning</i>	Aantal vrouwen en meisjes dat toegang heeft tot moderne anticonceptie in 69 <i>FamilyPlanning2020</i> focuslanden	1,8 miljoen extra	3 miljoen extra vrouwen en meisjes, cumulatief	6 miljoen extra vrouwen en meisjes, cumulatief (ten opzichte van het basisjaar 2012)	http://progress.familyplanning2020.org/page/pace-of-progress/mobilizing-resources
		Rechten	Tevredenheid van de SRGR partners over de mate waarin barrières in SRGR voor gediscrimineerde en kwetsbare groepen zijn afgenomen in hun focuslanden	Niet van toepassing	Niet van toepassing	Tevredenheid (minimale score 4 op 1-5 schaal) in 80% van de focus landen	Niet van toepassing
4	Veiligheid & Rechtsorde	Rechtstaat ontwikkeling	Aantal mensen (man/vrouw) dat toegang heeft tot rechtspraak via een juridische instelling (formeel of informeel), om zo hun grondrechten te beschermen, strafbare feiten te laten berechten en geschillen te beslechten	22.607 (waarvan 5.578 vrouwen)	In 6 fragiele of post-conflict landen, 50.000 in dat jaar bereikt, waarvan minstens de helft vrouwen.	In 6 fragiele of post-conflict landen 200,000, waarvan minstens de helft vrouwen, cumulatief	Centrale en decentrale partners
		Menselijke Veiligheid	Aantal m ² land dat is ontmijsd	4,34 miljoen	5 miljoen in dat jaar bereikt	24 miljoen, cumulatief	Centrale partners